

Stichting Pensioenfonds Witteveen+Bos

Jaarverslag 2024

INHOUDSOPGAVE

1	KENGETALLEN EN KERNCIJFERS	4
2	VERSLAG VAN HET BESTUUR	6
2.1	Afgelopen jaar	6
2.2	Dekkingsgraad	7
2.3	Klachten	7
2.4	Aandachtspunten komend jaar	7
3	HET PENSIOENFONDS	9
3.1	Profiel	9
3.1.1	Missie	9
3.1.2	Visie	9
3.1.3	Strategie	9
3.2	Organisatie	10
3.2.1	Bestuur	10
3.2.2	Dagelijks bestuur	10
3.2.3	Beleggingsadviescommissie	10
3.2.4	Pensioenbureau	10
3.2.5	Verantwoordingsorgaan (VO)	10
3.2.6	Visitatiecommissie	11
3.2.7	Externe ondersteuning	11
3.2.8	Invulling van de sleutelfuncties (IORP II)	11
3.2.9	Compliance officer	12
3.2.10	Diversiteit bestuur en overige gremia	12
3.3	Governance-aspecten	13
3.3.1	Code pensioenfondsen	13
3.3.2	Deskundigheidsbevordering	14
3.3.3	Toezichthouder	14
3.3.4	Beloningsbeleid	14
3.4	Toeslagbeleid	15
3.5	Herverzekeringsbeleid	15
3.6	Financiële paragraaf	15
3.7	Uitvoeringskosten en vermogensbeheerkosten	16
3.7.1	Administratieve uitvoeringskosten	16
3.7.2	Vermogensbeheerkosten	17
3.8	Financiële positie en herstelplan (nFTK)	18
3.9	Haalbaarheidstoets	20
3.10	Beleggingen	20

3.11	Pensioenparagraaf	21
3.12	Actuariële paragraaf	24
	Aanbevelingen	25
	Opmerkingen	26
	Oordeel	26
3.13	Risicoparagraaf	27
3.14	Toekomstparagraaf	31
3.15	Verslag van de visitatiecommissie	32
3.16	Verslag van het verantwoordingsorgaan	34
4	JAARREKENING	38
4.1	Balans per 31 december 2024	38
4.2	Staat van baten en lasten over 2024	39
4.3	Bestemming van het saldo van baten en lasten	40
4.4	Kasstroomoverzicht over 2024	40
4.5	Toelichting behorende tot de jaarrekening 2024	41
4.5.1	Inleiding	41
4.5.2	Grondslagen voor de waardering	41
4.5.3	Grondslagen voor de resultaatbepaling	44
4.5.4	Grondslagen kasstroomoverzicht	46
4.5.5	Toelichting op de balans	46
4.5.6	Risicobeheer en derivaten	52
4.5.7	Niet in de balans opgenomen activa en verplichtingen	58
4.5.8	Verbonden partijen	58
4.5.9	Toelichting op de staat van baten en lasten	59
4.5.10	Belastingen	63
4.5.11	Statutaire regeling omtrent de bestemming van het saldo van baten en lasten	63
4.5.12	Gebeurtenissen na balansdatum	63
5	OVERIGE GEGEVENS	64
5.1	Actuariële verklaring	64
5.2	Controleverklaring van de onafhankelijke accountant	66

1

KENGETALLEN EN KERNCIJFERS

In onderstaande tabel is een overzicht opgenomen van de afgelopen vijf jaar van relevante kentallen en kerncijfers van Stichting Pensioenfonds Witteveen+Bos.

Bedragen x 1.000 EUR

	2024	2023	2022	2021	2020
Deelnemers					
Deelnemers	1.318	1.226	1.202	1.178	1.104
Gewezen deelnemers	1.041	1.004	1.020	1.137	1.070
Pensioengerechtigden	227	211	200	190	178
Totaal aantal deelnemers	2.586	2.441	2.422	2.505	2.352
Ouderdomspensioen	174	161	152	139	128
Nabestaanden- en wezenpensioen	53	50	48	51	50
Totaal pensioengerechtigden	227	211	200	190	178
Pensioenuitvoering					
Feitelijke premie	13.421	12.119	11.152	8.553	7.805
Zuiver kostendekkende premie	14.217	10.081	14.718	11.139	7.994
Kostendekkende premie ¹	12.552	11.948	11.015	7.866	5.962
Pensioenuitvoeringskosten (x € 1.000)	976	563	465	442	530
Pensioenuitvoeringskosten betaald door werkgever (x € 1.000)	79	65	70	69	54
Uitvoeringskosten per deelnemer ² (x €1)	683	437	382	374	455
Totale kostenratio: [uitvoeringskosten + vermogensbeheerkosten] in % van gemiddeld belegd vermogen	0,71%	0,51%	0,44%	0,40%	0,41%
Ouderdomspensioen	2.392	2.071	1.795	1.691	1.645
Wezenpensioen	16	17	15	15	12
Nabestaandenpensioen	553	523	475	506	496
Afkopen	41	14	15	6	9
Arbeidsongeschiktheidspensioen	2	-	2	2	2
Totaal pensioenuitkeringen	3.004	2.625	2.302	2.220	2.164
Saldo overdracht van rechten	-523	-917	-1.806	132	44

¹ Tot en met 2019 is de kostendekkende premie gelijk aan de zuiver kostendekkende premie. Vanaf 2020 is de kostendekkende premie gelijk aan de gedempte kostendekkende premie.

² Het aantal deelnemers is hierbij de som van de actieve en gepensioneerde deelnemers overeenkomstig de aanbevelingen Uitvoeringskosten van de Pensioenfederatie.

Bedragen x 1.000 EUR

	2024	2023	2022	2021	2020
Vermogenssituatie en solvabiliteit					
Aanwezig eigen vermogen	26.487	24.372	21.641	12.285	-6.344
Technische voorzieningen	183.850	163.626	142.007	194.279	202.428
Minimaal vereist eigen vermogen	8.158	7.274	6.327	8.473	8.826
Vereist vermogen	218.958	195.951	171.465	219.258	237.074
Aanwezige dekkingsgraad ¹	114,4%	114,9%	115,2%	106,3%	96,9%
Beleidsdekkingsgraad	118,1%	123,3%	114,3%	102,6%	91,3%
Reële dekkingsgraad ²	86,6%	89,3%	85,5%	82,6%	74,4%
Vereiste dekkingsgraad	119,1%	119,8%	120,7%	117,2%	117,1%
Beleggingsportefeuille					
Aandelen	71.133	59.029	55.066	74.181	69.141
Vastrentende waarden	135.145	124.952	104.954	129.161	122.851
Totaal beleggingen	206.278	183.981	160.020	203.342	191.992
Beleggingsopbrengsten	13.502	15.878	-49.502	4.851	18.329
Beleggingsperformance					
Beleggingsrendement ³	7,15%	9,67%	-24,49%	2,46%	10,79%
Beleggingsrendement afgelopen 5 jr. ⁴	1,12%	2,85%	0,48%	6,24%	7,79%
Kosten vermogensbeheer excl. transactiekosten in % van gemiddeld belegd vermogen	0,17%	0,15%	0,14%	0,14%	0,12%
Transactiekosten in % van gemiddeld belegd vermogen	0,07%	0,03%	0,02%	0,02%	0,01%
TV-actieven als % van totale TV	52%	52%	54%	55%	55%

¹ De dekkingsgraad is het quotiënt van het pensioenvermogen en de voorziening pensioenverplichtingen.

² De dekkingsgraad waarbij rekening wordt gehouden met de toekomstige inflatie.

³ Rendement beleggingen voor vermogensbeheerkosten.

⁴ Meetkundig gemiddelde.

VERSLAG VAN HET BESTUUR

2.1 Afgelopen jaar

Naast de terugkerende activiteiten van het pensioenfonds, zoals bestuursvergaderingen, actualisatie opbouwpercentage, pensioenreglement, ABtN en actuariële uitgangspunten, jaarwerk en overleg met verschillende geledingen zoals de ondernemingsraad, het verantwoordingsorgaan en de visitatiecommissie, waren er dit jaar ook enkele bijzondere momenten. Als eerste willen we noemen dat vorig jaar Sophie Vulink is aangetreden als bestuurslid namens de werknemers. Daarmee bestaat het bestuur uit zeven leden. Charlotte Kuiper en Ton Wouters zijn aangesteld als nieuwe leden van de visitatiecommissie. Arthur Grutters is aangesteld als nieuwe sleutelfunctiehouder interne audit.

Wet toekomst pensioenen

Daarnaast heeft het bestuur doorlopende aandacht gehad voor de invoering van de Wet toekomst pensioenen. In 2024 heeft het bestuur verdere stappen gezet op het gebied van datakwaliteit. Voor het nieuwe pensioenstelsel is de default lifecycle vastgesteld, mede op basis van de uitkomsten van een risicopreferentie onderzoek. In overleg met de sociale partners is een planning opgesteld voor de periode tot aan de transitie. Het voornemen is vooralsnog om op 1 januari 2027 (was eerst 1 januari 2026) in te varen in een flexibele premieregeling met een uitkeringscollectief. Om dit voor te bereiden zijn in 2024 samen met de sociale partners nadere keuzes uitgewerkt met betrekking tot (o.a.) de invulling van de pensioenregeling, de voorrangregels bij invaren en de compensatie voor de afschaffing van de doorsneepremie. De sociale partners hebben in december het transitieplan ingediend bij het bestuur. De gepensioneerden is de mogelijkheid geboden gebruik te maken van het hoorrecht. Hiervoor hebben zij een vereniging van gepensioneerden opgericht. Het bestuur heeft een communicatieplan Wtp opgesteld. Ook heeft het bestuur de missie, visie en strategie herijkt voor de periode na invaren. Deze herijkte versie is nog niet opgenomen in dit jaarverslag.

Toeslagverlening

Het bestuur heeft besloten niet gebruik te maken van het transitie-FTK. Vanwege de wettelijke regels voor toekomstbestendig indexeren is conform het toeslagbeleid de toeslag per 1 januari 2025 1,3 %. Op basis hiervan heeft het bestuur besloten om per 1 januari 2025 een toeslag te verlenen van 1,3 %.

Beleggingsbeleid

Er is besloten de keuze voor de opt-out voor artikel 4 van SFDR niet te wijzigen. Het Pensioenfonds classificeert zijn pensioenregeling niet als een duurzaam product dat ecologische of sociale kenmerken promoot, waarbij gedeeltelijk in duurzame producten wordt belegd. De pensioenregeling valt daarmee onder artikel 6 van de SFDR.

In 2024 is een ALM uitgevoerd. Dit heeft niet geleid tot een wijziging van het beleggingsbeleid.

Het bestuur heeft besloten het valutabeleid aan te passen. Deze wijziging gaat pas in na het invaren.

Risicobeheer

De sleutelfunctiehouder risicobeheer heeft in 2024 een risicoanalyse gedaan van het nieuwe pensioenstelsel. Deze is besproken in het bestuur. De belangrijkste risico's zijn a) de kosten van de implementatie en de

beheerskosten ná de implementatie en b) de (on)mogelijkheden om de nieuwe regeling uit te voeren bij de huidige PUO.

Communicatie

In juli 2024 heeft het bestuur de jaarlijkse Algemene Vergadering van Deelnemers gehouden. In 2024 is de nieuwe website in de lucht gegaan. Via de website en (nieuws)brieven zijn de deelnemers geïnformeerd over de ontwikkelingen van het fonds en de pensioenactualiteiten. In 2024 heeft het bestuur het communicatiebeleidsplan geactualiseerd.

2.2 Dekkingsgraad

In het jaar 2024 zijn de pensioenverplichtingen gestegen door de gedaalde rente. Mede door de gedaalde rente hebben de beleggingen een waardevermeerdering laten zien. De actuele dekkingsgraad is gedaald van 114,9 % naar 114,2 %. Hierbij is al rekening gehouden met de toeslag van 1,3 % per 1 januari 2025. De beleidsdekkingsgraad is gedaald van 123,3 % naar 118,1 % per 31 december 2024. Hiermee is de beleidsdekkingsgraad lager dan het vereist eigen vermogen van 119,1 %. Dat betekent dat er per 31 december 2024 weer sprake is van een reservetekort.

2.3 Klachten

Klachten kunnen door belanghebbenden worden gemeld bij de pensioenuitvoeringsorganisatie Appel of bij het bestuur. De klachtenprocedure is te vinden op de website van het pensioenfonds.

In 2024 heeft het fonds drie klachten ontvangen. In Bij twee klachten ging het over de informatieverstrekking door de pensioenuitvoeringsorganisatie. Bij één klacht ging het over de behandelingsduur door de pensioenuitvoeringsorganisatie.

Onregelmatigheden die binnen het fonds, zijn organen of bij de partijen aan wie taken zijn uitbesteed worden gesignaleerd kunnen worden gerapporteerd bij de compliance officer op grond van de klokkenluiders- en incidentenregeling van het fonds. Ook bij de pensioenuitvoerder en de vermogensbeheerders zijn klokkenluidersregelingen geïmplementeerd.

2.4 Aandachtspunten komend jaar

Het bestuur heeft de volgende speerpunten voor 2025.

Vorbereiding op de invoering van de Wet toekomst pensioenen

Per 1 juli 2023 is de nieuwe Pensioenwet een feit. Na een overgangsperiode bestaat de mogelijkheid om tussen 1 januari 2025 en 1 januari 2028 te starten in het nieuwe stelsel. Gezamenlijk met de sociale partners is onze ambitie om per 1 januari 2027 de overstap naar het nieuwe stelsel te maken. Voor de overgang naar het nieuwe stelsel is er een Stuurgroep in het leven geroepen, deze is nu sinds het voorjaar van 2021 actief. In de stuurgroep zitten vertegenwoordigers van de OR, de directie, HR, de gepensioneerden en het pensioenfonds. In 2023 en 2024 is over diverse thema's gesproken die te maken hebben met het nieuwe stelsel. Belangrijk is het besluit van OR en directie geweest om de intentie uit te spreken om in te varen, in december 2022. Het resultaat van alle besprekingen, berekeningen en notities is het instemmingsverzoek van de werkgever aan de OR, met daarin de opzet van de nieuwe regeling en de wijze van invaren. Op 25 november heeft de OR ingestemd. Dit de basis voor het transitieplan, dat op 16 december 2024 bij het pensioenfonds is ingediend. Het transitieplan vormt de basis voor het implementatieplan, dat zal worden ingediend bij DNB. Bij dit proces wordt ook overleg gevoerd met een vertegenwoordiging van gepensioneerden, met name over de wijze van invaren.

Door de Stuurgroep is een planning opgesteld, waarin alle activiteiten en besluitvormingsmomenten zijn opgenomen die nodig zijn voor een goede overgang naar het nieuwe stelsel.

In 2025 zal de Stuurgroep nog een beperkt aantal malen bij elkaar komen, want na indiening van het transitieplan zal het pensioenfonds dit moeten beoordelen op uitvoerbaarheid en evenwichtigheid. Vervolgens moet er worden gewerkt aan het implementatieplan, waaruit veel werk zal voortvloeien voor de

voorbereidingsgroep en haar adviseurs. Het werk verschuift nu dus van de sociale partners naar het pensioenfonds.

In de agenda van de bestuursvergaderingen komt de voortgang structureel aan de orde, met name de zaken die direct het bestuur betreffen.

Doelstellingen voor 2025 voor het bestuur zijn:

- Het voorbereiden en indienen van het implementatieplan voor de WTP, uiterlijk 1 januari 2026 bij DNB;
- Deelnemers op de hoogte brengen en houden van de voortgang van het werk rondom de WTP.

Communicatie

Het onderwerp communicatie is al langer een aandachtspunt en dat zal alleen maar meer aandacht gaan krijgen. Ondanks maatregelen, zoals een Nieuwsbrief, roadshow en de jaarlijkse Vergadering van Deelnemers blijft het pensioen voor het grootste deel van de deelnemers een “ver van mijn bed show”. Toch is - mede ook met het oog op het nieuwe stelsel - extra inzet nodig om het bewustzijn en de betrokkenheid te vergroten. In 2025 zetten we de ingeslagen weg verder door. De werkgroep communicatie heeft een voorzitter (Sophie Vulink) en bestaat uit deelnemers vanuit de werkgever, de OR en het pensioenfonds. In 2024 zijn er goede stappen gezet. Er is drie maal een Nieuwsbrief verschenen en de nieuwe website is in de lucht gekomen. Ook het communicatiebeleidsplan is geactualiseerd.

In 2025 staan in ieder geval de volgende actiepunten op de agenda:

- Doorzetten van het werk door de werkgroep ‘keuzebegeleiding’;
- Voorbereiding overgang naar nieuw pensioenstelsel.

Toekomst fonds

Sinds de Wet Toekomst Pensioen is goedgekeurd, werken we binnen W+B (sociale partners) en het pensioenfonds W+B samen om de overgang naar het nieuwe pensioenstelsel vorm te geven. Daarbij gaat het in hoofdzaak om de nieuwe regeling en de wijze van invaren. We werken daarbij intensief samen met adviserende partijen en onze uitvoerder, Appel. Het traject naar de overgang is een extra belasting voor de sociale partners, ons pensioenbureau, het DB en het bestuur. In dat kader is tot op heden het uitgangspunt (ook afgestemd met de werkgever) dat we geen wijzigingen aanbrengen in de constellatie, dus het uitgangspunt dat het pensioenfonds Witteveen+Bos de uitvoerende partij blijft voor Witteveen+Bos. Deze situatie blijft in stand tot drie jaar na de overgang naar het nieuwe stelsel, dat is tot op heden het uitgangspunt.

De ontwikkelingen van de laatste maanden en de inzichten die dat heeft opgeleverd, maakt dat we nu toch al vooruit moeten kijken naar de wijze waarop straks het pensioen voor W+B kan worden uitgevoerd. Het gaat vooral over de prognose van de uitvoeringskosten in de nieuwe situatie, die aanzienlijk zullen gaan stijgen, en de uitvoerbaarheid van de nieuwe pensioenregeling.

In 2025 zal dit onderwerp verder worden besproken en zullen we een strategie opstellen.

3

HET PENSIOENFONDS

3.1 Profiel

Stichting Pensioenfonds Witteveen+Bos, statutair gevestigd te Deventer is opgericht in 1975. De stichting is ingeschreven bij de Kamer van Koophandel onder nummer 41244136. Het fonds is een ondernemingspensioenfonds als bedoeld in de Pensioenwet. Het fonds is lid van de Pensioenfederatie. Het fonds geeft uitvoering aan het pensioenreglement zoals in de met Witteveen+Bos Raadgevende ingenieurs b.v. overeengekomen uitvoeringsovereenkomst. Deze uitvoering bestaat uit het beleggen van het beschikbare vermogen, het doen van uitkeringen en het informeren van belanghebbenden.

3.1.1 Missie

Pensioenfonds Witteveen+Bos wil voor alle deelnemers in het fonds een zo goed mogelijk pensioen realiseren met een evenwichtige balans tussen de hoogte, stabiliteit en voorspelbaarheid van de uitkering en opbouw. Het bestuur bewaakt hierin voortdurend de evenwichtigheid van de belangen van de deelnemers. Het fonds wil conform de cultuur van Witteveen+Bos dicht bij de deelnemers staan.

3.1.2 Visie

Pensioenfonds Witteveen+Bos werkt vanuit de kernwaarden van Witteveen+Bos. Een belangrijke waarde is solidariteit tussen jong en oud, maar ook tussen partners en nabestaanden.

Het fonds streeft naar eenvoud en kostenefficiëntie in de regeling, het beleggingsbeleid en de beleggingen. Het beleggingsbeleid sluit aan bij de risicohouding en overtuigingen op het gebied van duurzaamheid van de deelnemers.

Het Pensioenfonds is transparant ten aanzien van de toezeggingen/verplichtingen en de hardheid daarvan en werkt voortdurend aan bewustwording en betrokkenheid van zijn deelnemers. Het pensioenfonds wil dat deelnemers inzicht krijgen in hun financiële situatie zodat zij goede financiële keuzes kunnen maken voor hun oude dag.

Tenslotte werkt het fonds met een bestuur dat op een efficiënte wijze sturing geeft, waarbij een balans wordt gevonden tussen inhoudelijke kennis en professioneel besturen.

3.1.3 Strategie

De solidariteit zit in het collectief delen van de risico's in het beleggingsbeleid en de regeling. Het fonds wil buffers in de regeling die het mogelijk maken om de stabiliteit van de uitkeringen te verbeteren en het rendement te vergroten. De solidariteit tussen partners en nabestaanden komt tot uiting in een goede nabestaandenregeling.

Het pensioenfonds heeft een passief beleggingsbeleid¹ en investeert daarom in indexfondsen. Dit draagt bij aan lage kosten en goede beheersbaarheid. Ook is dit goed uitlegbaar aan de deelnemers.

Door uitbesteding van taken wordt zekerheid verkregen over de kwaliteit van de uitbestede taken. Het fonds is daarbij kritisch en blijft streven naar inzicht in de taken die door zijn partners worden verricht. Het neemt daarbij geen onnodige risico's en doet geen dingen die het niet goed doorgrondt.

¹ Het fonds investeert niet direct in bedrijven, maar investeert in fondsen die de markt volgen.

3.2 Organisatie

In deze paragraaf wordt de organisatie van het fonds toegelicht. De verschillende geledingen van het fonds worden separaat benoemd.

3.2.1 Bestuur

De samenstelling van het bestuur per 31 december 2024 is als volgt:

Naam	Geboortejaar	m/v	Functie	Vertegenwoordiging	Lid sinds	Einde zittingsduur
J.N. de Koning	1965	m	Voorzitter	Werkgever	2013	2027
I.J.M. de Beer	1974	m	Secretaris	Werknemers	2013	2025
L.F.C. Steens	1968	m	Lid	Werknemers	2019	2027
S. Delfgaauw	1968	m	Lid	Werkgever	2021	2025
N.S. Schoen	1989	m	Lid	Werkgever	2022	2026
P. de Jong	1956	m	Lid	Pensioengerechtigden	2023	2027
S.A. Vulink	1990	v	Lid	Werknemers	2024	2028

Het bestuur van het fonds bestaat per 31 december 2024 uit zeven leden. Drie leden zijn voorgedragen door de directie van Witteveen+Bos Raadgevende ingenieurs b.v., drie leden zijn voorgedragen door de deelnemers en een lid is voorgedragen door de pensioengerechtigden. Jaarlijks treedt of treden een of meer van de bestuursleden volgens een door het bestuur vastgesteld rooster af. Aftredende bestuursleden kunnen direct worden herkozen. Een aspirant lid namens de werknemers is in 2024 benoemd als bestuurslid na een positieve toetsing door DNB.

De statuten van het fonds geven geen bestuurstermijn aan. Bij het bepalen van het einde van de zittingsduur is aangesloten bij de termijn van 4 jaar die de code pensioenfondsen 2018 noemt.

3.2.2 Dagelijks bestuur

Het dagelijks bestuur van het fonds wordt gevormd door de voorzitter en de secretaris. Het dagelijks bestuur wordt ondersteund door de directeur van het pensioenbureau en een secretaresse/bestuursondersteuner. Het dagelijks bestuur heeft uitsluitend bevoegdheden conform de statuten en reglementen van het fonds, alsmede overeenkomstig de vastlegging in de ABtN.

3.2.3 Beleggingsadviescommissie

Het bestuur heeft een beleggingsadviescommissie (BAC) met als taak het monitoren van de vermogensbeheerders en het adviseren van het bestuur over het beleggingsbeleid. De beleggingsadviescommissie is per 31 december 2024 samengesteld uit twee leden van het bestuur, aangevuld met een externe adviseur en een toehoorder.

Naam	Geboortejaar	m/v	Functie
Mw. M. van Beusekom	1973	v	Voorzitter, Externe deskundige van Aon
J.N. de Koning	1965	m	Lid
P.A.M. Canisius	1963	m	Toehoorder
N.S. Schoen	1989	m	Lid

3.2.4 Pensioenbureau

Het pensioenbureau bestaat uit de directeur en een secretaresse/bestuursondersteuner.

3.2.5 Verantwoordingsorgaan (VO)

Het VO vertegenwoordigt alle belanghebbenden van het fonds. Uitgangspunt in het handelen van ieder individueel lid van het VO en het VO als geheel is dat hij/het handelt in het belang van alle belanghebbenden van het fonds, rekening houdend met de korte- en langetermijneffecten van maatregelen.

Het bestuur legt aan het verantwoordingsorgaan verantwoording af over het gevoerde beleid. Daarbij gaat het vooral om de vraag of het bestuur bij haar beleid op een evenwichtige manier heeft rekening gehouden met de belangen van alle belanghebbenden. Het verantwoordingsorgaan doet verslag van zijn bevindingen in dit jaarverslag.

Het verantwoordingsorgaan is per 31 december 2024 als volgt samengesteld:

Naam	Geboortjaar	m/v	Functie	Vertegenwoordiging
S.C. van der Biezen	1970	m	Voorzitter	Werkgever
J.H.J.M. van der Graaf	1948	m	Lid	Pensioengerechtigden
M.L. Aalberts	1980	m	Lid	Werknemers

3.2.6 Visitatiecommissie

Het interne toezicht wordt uitgevoerd door de visitatiecommissie die eens per jaar een visitatie uitvoert. Het intern toezichtorgaan heeft als taak toezicht te houden op het beleid van het bestuur en op de algemene gang van zaken in het pensioenfonds. Het orgaan onderhoudt een actieve dialoog met het bestuur. Het is belast met het toezien op een adequate risicobeheersing en evenwichtige belangenafweging door het bestuur. Het toezichtorgaan legt verantwoording af over de uitvoering van de taken aan het verantwoordingsorgaan en de werkgever. Het interne toezicht betreft in zijn toezicht de naleving door het fonds aan de normen in de Code Pensioenfondsen. Het orgaan doet verslag van zijn bevindingen in dit jaarverslag.

De visitatiecommissie bestond per 31 december 2024 uit drie onafhankelijke leden, te weten:

Naam	Geboortjaar	m/v	Functie	Lid sinds	Einde zittingsduur
J.G. Oostdam	1957	m	Voorzitter	2022	2026
Mw. C.A.P. Kuiper	1978	v	Lid	2024	2028
A. Wouters	1957	m	Lid	2024	2028

3.2.7 Externe ondersteuning

Het fonds werd bijgestaan door de volgende externe deskundigen en ondersteuning voor de uitvoering.

Functie	Naam	Externe partij
Accountant	Mw. J.A. van Muijlwijk-Duijzer	Forvis Mazars Accountants N.V.
Administrateur	H. Muis	Appel Pensioenuitvoering B.V.
Adviserend actuaaris	G.J.K. van Putten	Willis Towers Watson
Beleggingsdeskundige	Mw. M. van Beusekom	Aon
Certificerend actuaaris	H.L.N. Stofbergen	Willis Towers Watson
Communicatieadviseur	Mw. A.M. van Hekken	Lidewij & Spijker
Projectleider Wtp	Mw. M. van Beusekom	Aon

Met uitvoeringsorganisatie Appel Pensioenuitvoering B.V. is een servicelevel agreement gesloten. De werkzaamheden betreffen met name de pensioenadministratie en de daaraan gerelateerde werkzaamheden, alsmede het verzorgen van interne en externe (financiële) rapportages en bestuursondersteuning. Het vermogensbeheer is ondergebracht bij Vanguard en Achmea.

Met deze partijen zijn concrete afspraken rondom vergoedingen gemaakt. In de contracten zijn geen prestatiebeloningen opgenomen, zodat de partijen niet worden aangemoedigd om meer risico te nemen dan het bestuur aanvaardbaar acht.

3.2.8 Invulling van de sleutelfuncties (IOP II)

Binnen het IRM-beleid (integraal risicomanagement) heeft het Pensioenfonds drie lijnen van verdediging. De eerste lijn bestaat uit beheer-, advies- en beleidstaken. De tweede lijn adviseert, beoordeelt en controleert de eerste lijn. De derde lijn evalueert of de interne controlemechanismen en andere procedures en maatregelen ter waarborging van de integere en beheerste bedrijfsvoering adequaat en doeltreffend zijn.

De actuariële functie en de risicofunctie zitten in de tweede lijn van verdediging en de interne auditfunctie in de derde lijn van verdediging. De sleutelfunctiehouders hebben een directe rapportagelijn naar het gehele bestuur en de visitatiecommissie. Ook hebben zij een escalatiemogelijkheid naar DNB.

Het fonds heeft de sleutelfuncties, op basis van het 'three lines of defence model' als volgt ingericht.

De sleutelfunctiehouders voor de risicobeheer functie en de actuariële functie rapporteren elk kwartaal aan het bestuur. De sleutelfunctiehouder voor de interne auditfunctie rapporteert jaarlijks aan het bestuur.

Sleutelfunctie	Houder sleutelfunctie	Operationele invulling
Risicobeheer functie	L.F.C. Steens	L.F.C. Steens
Actuariële functie	H.L.N. Stofbergen	Willis Towers Watson
Interne auditfunctie	A. Grutters	A. Grutters

3.2.9 Compliance officer

Als compliance officer van het fonds is in de loop van 2018 de heer mr. J.J.M. van Gessel van Witteveen+Bos aangesteld. De compliance officer treedt onafhankelijk van het bestuur op.

De voornaamste taken van de compliance officer omvatten:

- Onafhankelijk toezicht op de naleving van de gedragscode;
- Onafhankelijk toezicht op de naleving van wettelijke regelingen.

De taken leiden onder meer tot het toetsen van de naleving van wet- en regelgeving met betrekking tot onder andere koersgevoelige informatie en privé-effectentransacties door het bestuur en de medewerkers van het pensioenfonds. De compliance officer heeft in 2024 geadviseerd over de actualisatie van het reglement visitatiecommissies. In september 2024 is het jaarverslag van de compliance officer besproken in het bestuur.

3.2.10 Diversiteit bestuur en overige gremia

Het bestuur bestaat per 31 december 2024 uit zes mannen en één vrouw. Het verantwoordingsorgaan bestaat per 31 december 2024 uit drie mannen. De beleggingsadviescommissie bestaat per 31 december 2024 uit twee mannen en een vrouw en de visitatiecommissie uit twee mannen en een vrouw. Het bestuur blijft ernaar streven om binnen de organen van het fonds een zo goed mogelijke afspiegeling van het deelnemersbestand te bewerkstelligen. Het bestuur zet zich in om in alle organen van het fonds zowel leden van onder als boven de leeftijd van 40 jaar te benoemen en ook minstens een vrouw. In 2024 is een bestuurslid benoemd onder de leeftijd van 40 jaar. Daarmee heeft het bestuur nu twee leden die jonger zijn dan 40 jaar.

3.3 Governance-aspecten

3.3.1 Code pensioenfondsen

Het bestuur van het fonds heeft in 2024 opnieuw de naleving van de normen van de Code Pensioenfondsen geïnventariseerd. Hierbij heeft het bestuur rekening gehouden met de nieuwe Code Pensioenfondsen die geldt vanaf 1 januari 2024. Het bestuur toont hiermee aan dat het een verantwoord bestuursbeleid voert.

Thema's in Normen Code Pensioenfondsen 2024	Nummering normen
1 Goed zorgen voor het pensioen van belanghebbenden	1 t/m 7
2 Goed besturen	8 t/m 16
3 Effectief intern toezichthouden en controle uitoefenen	17 t/m 23
4 Verantwoording en inspraak organiseren	24 t/m 32
5 Effectief functioneren van fondsorganen.	33 t/m 49

Eerst wordt hieronder toegelicht op welke wijze wordt voldaan aan de nieuwe normen in de Code. Vervolgens wordt een toelichting gegeven op de naleving van de normen 1 en 2. Tot slot wordt toegelicht in hoeverre in 2024 wordt voldaan aan de Code volgens het principe van "pas toe of leg uit".

Voldoen aan nieuwe normen in code pensioenfondsen

Norm 4

Het bestuur kent voorkeuren van deelnemers door periodieke deelnemersonderzoeken en risicopreferentie onderzoeken. Daarnaast gaat het bestuur in gesprek met deelnemers in een klankbordgroep en in een periodieke roadshow. Het bestuur overlegt periodiek met directie, ondernemingsraad, verantwoordingsorgaan en visitatiecommissie.

Norm 5

Het bestuur heeft in 2024 beleid m.b.t. keuzebegeleiding opgesteld: ambitieniveau, keuzemomenten in pensioenregeling, keuzebegeleiding en financieel inzicht.

Norm 10

Het bestuur legt het oordeel van sleutelfunctiehouders vast in voorleggers van bestuursbesluiten en in notulen van bestuursvergaderingen.

Norm 18

De wijze van toetsing van het bestuur door de visitatiecommissie is vastgelegd in het reglement visitatiecommissie.

Norm 26 en 27

De wijze van verantwoording afleggen door de visitatiecommissie is vastgelegd in het reglement visitatiecommissie.

Norm 28 en 29

De wijze van het uitoefenen van bevoegdheden door het verantwoordingsorgaan is vastgelegd in het reglement verantwoordingsorgaan.

Norm 32

Belanghebbenden worden betrokken door een klankbordgroep.

Norm 47

Elke bestuursvergadering eindigt met een eigen evaluatie van de vergadering.

Naleving norm 1 en 2

Norm 1

Het bestuur heeft in 2024 - in het licht van de komende overgang naar het nieuwe pensioenstelsel - de missie, visie en strategie herijkt voor de periode na invaren.

Norm 2

Het bestuur heeft in 2024 het ESG-beleid geïntegreerd in het beleggingsproces (ABtN).

Toelichting op normen waaraan niet wordt voldaan

Norm 34

Het bestuur ziet geen toegevoegde waarde om zijn inspanningen op het gebied van diversiteit (zie norm 33 en 35) in een apart schriftelijk beleid vast te leggen.

Norm 35

Er is meer diversiteit ten aanzien van leeftijd bereikt in het bestuur door de aanstelling van een bestuurslid, jonger dan 40 jaar. Er is meer diversiteit ten aanzien van geslacht bereikt in het bestuur door de aanstelling van een vrouw als bestuurslid. Bij nieuwe vacatures voor het bestuur zal bijzondere aandacht aan diversiteit worden besteed. In de beleggingsadviescommissie en in de visitatiecommissie zijn zowel vrouwen als mannen opgenomen.

Norm 37

Ten aanzien van zittingstermijnen voor bestuursleden hanteert het fonds een ten opzichte van de Code afwijkend beleid. Voor de continuïteit en het waarborgen van voldoende geschiktheid mogen leden vaker worden herbenoemd dan twee keer.

Norm 38

De statuten kennen nog geen schorsingsprocedure; deze zal bij de volgende herziening van de statuten worden meegenomen.

Conclusie

Het bestuur voldoet aldus grotendeels aan de Code Pensioenfondsen. Waar het afwijkt doet het dit met een onderbouwing.

3.3.2 Deskundigheidsbevordering

Het bestuur zorgt voor geschiktheid, complementariteit en continuïteit binnen het bestuur. Het bestuur toetst de geschiktheid van de bestuursleden bij het aantreden en gedurende het bestuurslidmaatschap. Hiertoe is voor elke bestuursfunctie een profielschets opgesteld. Nieuwe bestuursleden nemen deel aan een basis- en verdiepende cursus op het gebied van het besturen van een pensioenfonds. Daarnaast vindt verdieping en uitbreiding plaats door het lezen van vakliteratuur en het volgen van seminars en voorlichtingsbijeenkomsten. Nieuwe leden van het verantwoordingsorgaan volgen opleidingen op pensioengebied en bezoeken de bijeenkomsten die de Pensioenfederatie voor verantwoordingsorganen faciliteert.

3.3.3 Toezichthouder

Het bestuur is niet bekend met overtredingen van wet- en regelgeving door het fonds. Aan het pensioenfonds zijn in het afgelopen jaar geen dwangsommen en boetes opgelegd.

3.3.4 Beloningsbeleid

Het Pensioenfonds heeft geen medewerkers in dienst. De bestuursleden ontvangen voor hun werkzaamheden geen vergoeding van het pensioenfonds.

Er zijn geen leningen verstrekt aan, noch is er sprake van vorderingen op (voormalige) bestuurders. Alleen de bestuurders die werknemer zijn van één van de bij het fonds aangesloten ondernemingen, nemen deel aan de pensioenregeling van het fonds op basis van de voorwaarden in het pensioenreglement.

3.4 Toeslagbeleid

Per 1 januari 2024 is een toeslag van 5,3 % verleend voor zowel de actieve deelnemers als voor de overige deelnemers. Per 1 januari 2025 is een toeslag van 1,3 % verleend voor zowel de actieve deelnemers als voor de overige deelnemers. Deze toeslag is al verwerkt in de dekkingsgraad van eind 2024.

3.5 Herverzekeringsbeleid

Ten behoeve van het overlijdensrisico van de actieve deelnemers met een partner worden jaarlijks de 1-jarige risicokapitalen voor levenslang en tijdelijk partnerpensioen op risicobasis herverzekerd bij een externe, onder toezicht van DNB staande verzekeringsmaatschappij. Hierbij wordt gebruik gemaakt van een eigen behoud van € 250.000 overlijdensrisicokapitaal per deelnemer. Het risicokapitaal is gelijk aan de contante waarde van een direct ingaand nabestaandenpensioen, verminderd met de ten behoeve van de betreffende deelnemer aanwezige voorziening voor ouderdoms- en nabestaandenpensioen. De risicokapitalen worden op basis van de DNB-rekenrente vastgesteld door Appel Pensioenuitvoering en gecontroleerd door de adviserend actuaire van het pensioenfonds.

3.6 Financiële paragraaf

Samenvatting van de financiële positie van het fonds en ontwikkelingen gedurende het jaar:

(* € 1.000)	Pensioenvermogen	Technische voorzieningen	Dekkingsgraad
Stand per 31 december 2023	187.998	163.626	114,9%
Beleggingsresultaten	13.502		
Premiebijdragen	13.421	10.645	
Uitkeringen	-3.004	-3.007	
Waardeoverdrachten	-523	-865	
Pensioenuitvoeringskosten	-976		
Rentewijziging		4.507	
Wijziging grondslagen		-280	
Toeslagverlening		2.346	
Overige	-81	6.878	
Stand per 31 december 2024	210.337	183.850	114,4%

De verandering in de dekkingsgraad is voornamelijk het gevolg van renteverandering, rendement op beleggingen, wijziging van de grondslagen en de toeslagverlening, in mindere mate het resultaat op premie.

Het saldo van baten en lasten over de afgelopen jaren kan als volgt worden geanalyseerd:

(* € 1.000)	2024	2023	2022	2021	2020
Premieres resultaat	1.675	3.739	-1.487	-1.044	1.076
Interesresultaat	2.263	7.318	18.514	20.010	-10.902
Toeslagverlening	-2.346	-8.201	-6.731	-	-
Wijziging grondslagen	280	-150	-1.145	156	5.327
Overig resultaat	243	25	205	-493	-538
Resultaat	2.115	2.731	9.356	18.629	-5.037

Bij het waarderen van de verplichtingen is de door DNB vastgestelde rentetermijnstructuur van 31 december 2024 gehanteerd. Deze is vastgesteld op basis van geobserveerde marktrenten waarbij een UFR-methode wordt gehanteerd in lijn met voorstel Commissie Parameters 2022. Hierbij wordt vanaf een looptijd van 50 jaar de forwardrente gelijkgesteld aan de forward rente die is afgeleid van de geobserveerde marktrenten bij een looptijd van 30 jaar en een looptijd van 50 jaar.

3.7 Uitvoeringskosten en vermogensbeheerkosten

(* € 1.000)	2024	2023
Administratieve uitvoeringskosten	1.055	628
In euro's per deelnemer	683	437
Vermogensbeheerkosten excl. Transactiekosten	332	251
In aantal basispunten over het gemiddeld belegd vermogen	17,0	14,6
Totale kostenratio (administratieve uitvoering en vermogensbeheer)		
In aantal basispunten over het gemiddeld belegd vermogen	71,1	51,1
Transactiekosten	139	46
In aantal basispunten over het gemiddeld belegd vermogen	7,1	2,7
Gemiddeld belegd vermogen	195.129	172.000
Rendement beleggingen voor vermogensbeheerkosten	7,15%	9,67%
Rendement beleggingen na vermogensbeheerkosten	6,89%	9,49%

In de onderstaande paragrafen worden de kosten verder toegelicht.

3.7.1 Administratieve uitvoeringskosten

De administratieve uitvoeringskosten bestaan onder meer uit de kosten voor de administratie, actuaris, advies, accountant, automatisering en toezicht. De totale uitvoeringskosten in 2024 bedragen EUR 1.055k (2023: EUR 628k). Dit is inclusief de kosten van de directeur pensioenbureau, die worden gedragen door de werkgever. Er zijn geen administratieve uitvoeringskosten (kosten van pensioenbeheer) toegerekend aan kosten van vermogensbeheer. De kosten à EUR 1.055k bestaan uit EUR 606k reguliere kosten (2023: 575k) en EUR 449k voor de voorbereiding van de implementatie van de Wtp (2023: 53k).

De reguliere administratieve uitvoeringskosten in 2024 (EUR 606k) zijn vergelijkbaar (+ 31k) met die van 2023 (EUR 575k). Enerzijds waren er extra kosten voor een aansprakelijkheidsverzekering (+14k), de bouw van een website (+17k) en communicatieadvies (+15k). Anderzijds waren er lagere kosten voor personeel (- 15k).

De kosten voor de voorbereiding van de implementatie van de Wtp in 2024 (EUR 449k) zijn enorm toegenomen (+ 396k) ten opzichte van die van 2023 (EUR 53k). Dit betreft: personeel (+12k), PUO (+105k), SFH actuair Wtp (+11k), taxonomie Wtp (+6k), advieskosten Wtp (+ 245k) en communicatieadvies Wtp (+ 17k).

De kosten per deelnemer zijn sterk afhankelijk van de schaalgrootte van een pensioenfonds en het geboden serviceniveau. Daarom is de vergelijking met andere pensioenfonds lastig. Het bestuur is van oordeel dat

de hoogte van de reguliere administratieve uitvoeringskosten - gezien de relatief kleine omvang van het fonds - alleszins acceptabel is¹.

3.7.2 Vermogensbeheerkosten

Het totaal van de kosten voor vermogensbeheer inclusief transactiekosten in 2024 bedraagt EUR 471k, circa EUR 175k meer dan in 2023.

Het bestuur is van oordeel dat door de keuze voor passief vermogensbeheer - ondanks dat de omvang van het belegd vermogen relatief beperkt is - de vermogensbeheerkosten laag zijn².

(* € 1.000)	2024	% van het gemiddeld belegd vermogen	2023	% van het gemiddeld belegd vermogen
Advieskosten en bewaarloon	61	0,03%	39	0,02%
Vermogensbeheerkosten	270	0,14%	211	0,12%
Transactiekosten	139	0,07%	46	0,03%
Totaal	471	0,24%	296	0,17%

De totale vermogensbeheerkosten inclusief transactiekosten zijn 0,24 %³.

Uit de volgende tabel blijkt duidelijk het verschil in kosten tussen de verschillende beleggingscategorieën.

(* € 1.000)	Gemiddeld belegd Vermogensbeheerkosten vermogen	Performance gerelateerde vergoedingen	Totaal
Aandelen	65.081	91	91
Vastrentende waarden		-	-
Staatsobligaties	101.389	87	87
Hypothecaire leningen	28.659	92	92
Advieskosten		61	61
Totaal	195.129	331	331

Er is geen sprake van prestatie gerelateerde vergoedingen. Er wordt belegd in indexbeleggingsfondsen van Vanguard en het hypotheekfonds van Achmea. Vanguard en Achmea berekenen geen prestatie gerelateerde vergoedingen.

Transactiekosten

Voor instappen in- en uitstappen bij de beleggingsfondsen zijn geen transactiekosten door Vanguard (door toepassing van een swingprice) en Achmea in rekening gebracht. Wel zijn er transactiekosten binnen de beleggingsfondsen van Vanguard.

Aansluiting met jaarrekening

De toelichting op de vermogensbeheerkosten in het bestuursverslag wijkt op onderdelen af van de kosten zoals gepresenteerd in de jaarrekening. De toelichting in het bestuursverslag houdt rekening met de

¹ In de Bell Kostenbenchmark 2024 zijn de gemiddelde uitvoeringskosten van Pensioenfonds Witteveen+Bos in de periode 2021-2023 met EUR 398 per deelnemer lager dan het gemiddelde van EUR 496 voor de peergroup.

² In de Bell Kostenbenchmark 2024 zijn de gemiddelde vermogensbeheerkosten, inclusief transactiekosten, van Pensioenfonds Witteveen+Bos in de periode 2021-2023 met 0,14 % lager dan het gemiddelde van 0,33 % voor de peergroup.

³ In de Bell Kostenbenchmark 2024 is de renteafdekking en technisch beleggingsresultaat vergeleken met de peergroup. Het technisch beleggingsresultaat bij de peergroup lag in 2023 tussen -0,7 % en 9,6 %. Pensioenfonds Witteveen+Bos had een vereist eigen vermogen van 19,8 % en realiseerde een technisch beleggingsresultaat van 4,2 %. De duration van de TV lag bij de peergroup tussen de 20 en 26 jaar. Bij Pensioenfonds Witteveen+Bos is dit 22,7jaar. De mate van renteafdekking van Pensioenfonds Witteveen+Bos is lager dan die van de peergroup.

Aanbevelingen Uitvoeringskosten van de Pensioenfederatie. In de jaarrekening zijn de kosten verantwoord overeenkomstig de Richtlijnen van de Raad voor de Jaarverslaggeving.

In de volgende tabel is de aansluiting tussen de vermogensbeheerkosten zoals gepresenteerd in het bestuursverslag en de kosten zoals opgenomen in de jaarrekening weergegeven:

(* € 1.000)	Vermogensbeheer- kosten	Performance gerelateerde vergoedingen	Transactiekosten
Advieskosten en bewaarloon	61	-	-
Overige kosten ¹	270	-	139
Totaal	332	-	139
Kosten opgenomen in jaarrekening ²	-124	-	-
Kosten gesaldeerd met indirecte beleggingsopbrengsten	456	-	139

¹ De overige kosten betreffen de werkelijke vermogensbeheerkosten binnen de Vanguard fondsen en het Syntrus Achmea fonds.

² De positieve post kosten vermogensbeheer wordt veroorzaakt door de korting op de kosten binnen de fondsen van Vanguard.

De transactiekosten hebben voor EUR 103k betrekking op vastrentende waarden en voor EUR 36k op aandelen.

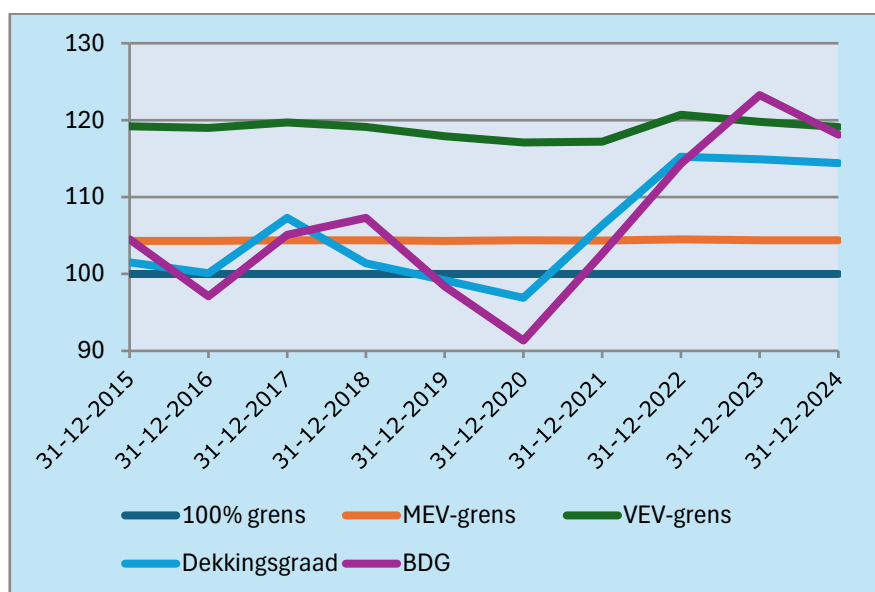
De administratieve uitvoeringskosten zoals opgenomen in het bestuursverslag sluiten niet aan op de kosten in de jaarrekening. Hier betreft onder andere het verschil de kosten van de directeur pensioenbureau, die worden gedragen door de werkgever.

Beloningen

Het Pensioenfonds heeft geen medewerkers in dienst. De bestuursleden ontvangen voor hun werkzaamheden geen vergoeding van het pensioenfonds.

3.8 Financiële positie en herstelplan (nFTK)

In de periode 2015-2024 hebben de beleidsdekkingsgraad, de dekkingsgraad, het vereist eigen vermogen en het minimaal vereist eigen vermogen zich als volgt ontwikkeld:

Toeslagverlening

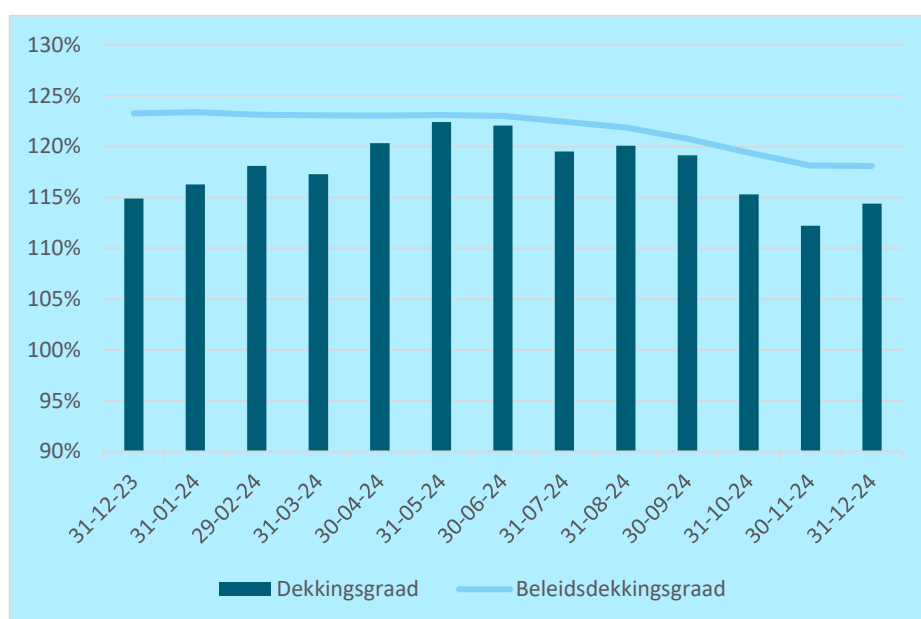
Het bestuur heeft besloten niet gebruik te maken van het transitie-FTK. Vanwege de wettelijke regels voor toekomstbestendig indexeren is conform het toeslagbeleid de toeslag per 1 januari 2025 1,3 %. Op basis hiervan heeft het bestuur besloten om per 1 januari 2025 een toeslag te verlenen van 1,3 %.

Beleidsdekkingsgraad

Onder het nFTK is de beleidsdekkingsgraad leidend voor alle beleidsmaatregelen. De beleidsdekkingsgraad is het gemiddelde van de dekkingsgraad van de afgelopen 12 maanden en is daarmee minder afhankelijk van dagkoersen. Per 31 december 2024 bedraagt de beleidsdekkingsgraad 118,1 % (2023: 123,3 %).

Om de juistheid van de maandelijkse berekening van de dekkingsgraad en beleidsdekkingsgraad te waarborgen, zijn de interne beheersmaatregelen versterkt door de toevoeging van dit proces aan de ISAE3402-II verklaring van de pensioenadministrateur.

Onderstaande grafiek geeft de maand-op-maand-ontwikkeling aan van de dekkingsgraad en beleidsdekkingsgraad.

De dekkingsgraad en beleidsdekkingsgraad worden maandelijks gepubliceerd op de website.

Minimaal vereist eigen vermogen, vereist eigenvermogen en herstelplan

Het minimaal vereist eigen vermogen bedraagt per 31 december 2024 104,4 % (2023: 104,4 %).

Het vereist eigen vermogen per bedraagt 31 december 2024 119,1 %. Het vereist eigen vermogen per 31 december 2023 bedroeg 119,8 %.

Per 31 december 2024 was de beleidsdekkingsgraad van pensioenfonds Witteveen+Bos 114,4 % en lag daarmee onder het vereist eigen vermogen. Omdat er sprake is van een reservetekort was het fonds verplicht uiterlijk 1 april 2025 een herstelplan in te dienen bij DNB.

Het fonds heeft op 28 maart 2025 een herstelplan verstuurd naar DNB. De toezichthouder heeft het herstelplan formeel goedgekeurd. In het herstelplan heeft het fonds aangegeven welke maatregelen worden ingezet om binnen 10 jaar het vereist eigen vermogen te behalen. Bij het opstellen van het herstelplan heeft het bestuur zich laten ondersteunen door een externe adviseur. De belangrijkste maatregel uit het herstelplan is:

- ✓ Geen of beperkte toeslagverlening tot het vereist eigen vermogen is bereikt.

In het herstelplan is geen maatregel tot korten van pensioenaanspraken opgenomen. Een eventuele korting mag ineens of verspreid over maximaal 10 jaar worden verwerkt. Dit is vooralsnog niet van toepassing. Het herstelplan wordt periodiek geactualiseerd.

3.9 Haalbaarheidstoets

De haalbaarheidstoets geeft inzicht in de samenhang tussen de financiële opzet, het verwachte pensioenresultaat en de risico's die daarbij gelden.

In 2015 is de (lange termijn) risicohouding vastgelegd door ondergrenzen voor het pensioenresultaat te bepalen. Het verwachte pensioenresultaat wordt vervolgens elk jaar aan deze grenzen getoetst. In 2015 zijn de ondergrenzen voor de mediaan en de relatieve afwijking vastgesteld op respectievelijk 60 % en 42 % vanuit de feitelijke financiële positie. Op basis van de meting per 1 januari 2023 bedraagt het resultaat 83,0 % respectievelijk 35,6 % waarmee de uitkomsten van de jaarlijkse haalbaarheidstoets voldoen aan de vastgestelde ondergrenzen.

In 2024 heeft het pensioenfonds gebruik gemaakt van de uitzondering om af te zien van de jaarlijkse haalbaarheidstoets omdat het pensioenfonds van plan is volledig in te varen in het nieuwe pensioenstelsel.

3.10 Beleggingen

Beleggingsmix

De strategisch na te streven portefeuillesamenstelling bestaat uit 68,5 % vastrentende waarden en 31,5 % aandelen en een strategische renteafdekking van circa 35 % op marktwaarde. De netto middelen die met name beschikbaar komen uit de premieafdrachten, worden in dezelfde verhouding 68,5 % / 31,5 % (vastrentende waarden/aandelen) ingezet. Daarbij geldt een bandbreedte van plus en min 10 % voor vastrentende waarden en een bandbreedte van plus of min 5 % voor aandelen.

De strategische beleggingsmix en de realisatie kunnen als volgt worden samengevat:

	Strategische allocatie	Feitelijke allocatie per 31 december 2024
	%	%
Vastrentende waarden	68,5	65,5
Aandelen	31,5	34,5

Beleggingsstijl

Het fonds voert waar mogelijk een passieve beleggingsstijl. Dat wil zeggen dat zal worden getracht een rendement te behalen gelijk aan de gekozen benchmark-indices. Dit geldt voor alle beleggingen behalve hypotheeklen.

Vermogensbeheerders

De beleggingen zijn ondergebracht bij beleggingsfondsen van de vermogensbeheerders Vanguard (staatsobligaties en aandelen) en Syntrus Achmea (hypotheeklen).

Beleggingsrendement 2024

Het beleggingsrendement (na kosten) naar de verschillende beleggingscategorieën ziet er als volgt uit:

	Rendement	Benchmark
Vastrentende waarden		
- 20+	-5,07%	-4,73%
- Euro Gov	1,82%	1,95%
- Investment grade bonds	3,77%	3,89%
- Hypotheken	5,10%	4,12%
Aandelen		
- Wereld	19,59%	19,90%
- Opkomende markten	19,30%	19,99%
Totaal (samengesteld)	7,22%	7,25%

Maatschappelijk verantwoord beleggen en stemgedrag

Het Pensioenfonds houdt bij het beleggen rekening met verantwoord beleggingsbeleid. Het gaat bij de beleggingskeuzes om een goed én verantwoord rendement. Daarom besteedt het Pensioenfonds waar nodig en mogelijk in het beleggingsbeleid aandacht aan ecologische, sociale en governance (ESG) onderwerpen. Het Pensioenfonds is van mening dat rekening houden met ESG-onderwerpen in het beleggingsproces op de langere termijn bijdraagt tot een beter rendement. Het bestuur zal hierbij gebruik maken van de dienstverlening van de uitbesteders.

Voor het verantwoord beleggen beleid hanteert het Pensioenfonds een internationaal geaccepteerd raamwerk voor verantwoord ondernemen, namelijk het Global Compact van de Verenigde Naties (UN Global Compact).

Het Pensioenfonds houdt geen rekening met de belangrijkste ongunstige effecten in de zin van artikel 4 van de Verordening (EU) 2019/2088 van 27 november 2019 betreffende informatieverstopping over duurzaamheid in de financiële dienstensector (SFDR). Het Pensioenfonds heeft begin 2024 dit opnieuw bekeken en heeft besloten om dit niet te wijzigen. Het Pensioenfonds classificeert zijn pensioenregeling niet als een duurzaam product dat ecologische of sociale kenmerken promoot, waarbij gedeeltelijk in duurzame producten wordt belegd. De pensioenregeling valt daarmee onder artikel 6 van de SFDR.

3.11 Pensioenparagraaf

Het pensioenreglement is aangepast aan de gewijzigde pensioenregeling per 1 januari 2023.

Kenmerken regeling

In het boekjaar 2024 is het opbouwpercentage verhoogd van 1,39 % (in 2023) naar 1,738 % als gevolg van de wijziging van de RTS in het verwachte rendement voor de berekening van de kostendeekkende premie. Voor 2025 is het opbouwpercentage wederom 1,738 %.

De totale premiebijdrage voor 2024 bedraagt 27,6 %. In 2024 is de volledige 27,6 % aangewend voor de opbouw.

De kenmerken van de regeling per 1 januari 2024 zijn als volgt:

Onderwerp	Regeling
Pensioensysteem	Collectieve opbouwregeling met resultaatdeling
Toetredingsleeftijd	18 jaar.
Pensioenrichtleeftijd	De datum waarop de deelnemer de 67-jarige leeftijd bereikt.
Pensioensalaris	Het vaste jaarsalaris op basis van een voltijds dienstverband per 1 januari inclusief vakantietoeslag. Het pensioensalaris bedraagt maximaal EUR 137.800.
Pensioengrondslag	De pensioengrondslag is gelijk aan het pensioensalaris verminderd met de franchise. Bij deeltijders wordt hierop het deeltijdpercentage verrekend.
Pensioendatum	De datum waarop de deelnemer de AOW-gerechtigde leeftijd of de 67-jarige leeftijd bereikt.
Franchise	De franchise bedraagt per 1 januari 2024 EUR 19.136. Per 1 januari van ieder volgend jaar wordt de franchise aangepast met de trendmatige verhoging zoals toegepast bij Witteveen+Bos.
Ouderdomspensioen	De hoogte van de opbouw wordt jaarlijks vastgesteld afhankelijk van de kostendekkendheid van de premie. In 2024 wordt 1,738% van de pensioengrondslag opgebouwd.
Partnerpensioen	Het partnerpensioen bedraagt 70% van het behaalbare ouderdomspensioen gerekend met een vast opbouwpercentage van 1,875% van de periode gerekend tussen pensioendatum en overlijdensdatum.
Tijdelijk partnerpensioen	Het tijdelijk partnerpensioen op risicobasis bedraagt een vast bedrag van EUR 10.500 plus 15% van het pensioensalaris. Bij deeltijders wordt hierop het deeltijdpercentage toegepast.
Keuzemogelijkheden uitruil	De pensioenregeling kent diverse uitruilmogelijkheden: - (gedeeltelijk) vervroegen pensioendatum - omzetten van partnerpensioen in ouderdomspensioen - omzetten van ouderdomspensioen in partnerpensioen - variabele pensioenuitkering
Wezenpensioen	14% van het ouderdomspensioen; verdubbeling vindt plaats indien de deelnemer geen partner had, of de partner overlijdt.
Premie	De premie bedraagt 27,6% van de pensioengrondslag. Hiervan is in 2024 27,6% beschikbaar voor opbouw.
Premievrijstelling bij	De premievrijstelling is afhankelijk van de mate van arbeidsongeschiktheid in het kader van de WIA; mate ongeschiktheid - 0 - 80% arbeidsongeschikt => geen premievrijstelling - 80% of meer arbeidsongeschikt => 100% premievrijstelling - De pensioenopbouw wordt voortgezet tot aan de pensioendatum op basis van ongewijzigde pensioengrondslag op het moment van arbeidsongeschiktheid.
Arbeidsongeschiktheid	Afhankelijk van de financiële positie van het fonds kan het bestuur na advies van de actuaire besluiten tot het verhogen van de tot dan toe opgebouwde aanspraken Indien het fonds zich in een situatie van reserve- of dekkingstekort bevindt, stelt het fonds een herstelplan op. - Indien de sturingsmiddelen om het reservetekort naar verwachting binnen 10 jaar te herstellen onvoldoende zijn, is het fonds gerechtigd alle aanspraken en rechten te korten. De korting wordt uitgesmeerd over een periode van 10 jaar. De korting is het eerst jaar onvoorwaardelijk, de jaren daarna zijn voorwaardelijk en worden jaarlijks opnieuw getoetst. - Indien de sturingsmiddelen om het dekkingstekort naar verwachting binnen 5 jaar te herstellen onvoldoende zijn, is het fonds gerechtigd alle aanspraken en rechten te korten.

Samenstelling zuiver kostendeekkende premie en feitelijke premie:

(* € 1.000)	
1. Actuarieel benodigde koopsom voor pensioenopbouw en risicodekking tijdens het boekjaar in verband met de aangroei van pensioenverplichtingen	11.138
2. Opslag voor het bij de aangroei van pensioenverplichtingen behorende vereist eigen vermogen	2.205
3. Opslag voor de bij de aangroei van de pensioenverplichtingen behorende uitvoeringskosten	874
4. Actuarieel benodigde premie met betrekking tot de voorwaardelijke onderdelen van de pensioenregeling (met inachtneming van de geformuleerde ambitie en de afgesproken wijze van financieren)	-
5. Zuiver kostendeekkende premie = 1 + 2 + 3 + 4	14.217
6. Bijdragen aan herstel van de dekkingsgraad	-796
7. Feitelijke premie = 5 + 6	13.421

Samenstelling gedempte kostendeekkende premie:

(* € 1.000)	
1. Actuarieel benodigde koopsom voor pensioenopbouw en risicodekking tijdens het boekjaar in verband met de aangroei van pensioenverplichtingen	5.638
2. Opslag voor het bij de aangroei van pensioenverplichtingen behorende vereist eigen vermogen	1.116
3. Opslag voor de bij de aangroei van de pensioenverplichtingen behorende uitvoeringskosten	874
4. Actuarieel benodigde premie met betrekking tot de voorwaardelijke onderdelen van de pensioenregeling (met inachtneming van de geformuleerde ambitie en de afgesproken wijze van financieren)	4.924
5. Gedempte kostendeekkende premie = 1 + 2 + 3 + 4	12.552

Mutatieoverzicht deelnemers

	Actief	Slaper	Pensioengerechtigd	Totaal
Stand per 1 januari 2024	1.226	1.004	211	2.441
Nieuwe deelnemers	206			206
Hertoetreding	1	-1		-
Ontslag	-109	110		1
Waardeoverdracht/afkoop	-1	-56	-1	-58
Ingang pensioen	-5	-14	23	4
Overlijden		-3	-4	-7
Expiratie			-1	-1
Overige oorzaken		1	-1	-
Stand 31 december 2024	1.318	1.041	227	2.586

Mutatieoverzicht Pensioengerechtigden

	OP	PP	WZP	Totaal
Stand per 1 januari 2024	161	43	7	211
Ingang pensioen	19	4		23
Overlijden	-4			-4
Waardeoverdracht/afkoop	-1			-1
Overig	-1		-1	-2
Stand 31 december 2024	174	47	6	227

3.12 Actuariële paragraaf

Actuariële analyse

De actuariële analyse van het saldo van baten en lasten kan als volgt worden weergegeven:

(* € 1.000)	2024	2023
Premieresultaat		
Premiebijdragen	13.421	12.119
Pensioenopbouw	-10.645	-7.556
Dekking voor premievrijstellingsrisico en directe kosten in premie	-848	-593
Risicokoopsom	-253	-231
Interestresultaat		
Directe beleggingsopbrengsten	688	651
Indirecte beleggingsopbrengsten	12.689	15.111
Kosten vermogensbeheer	125	117
Benodigde interest	-5.900	-4.814
Mutatie TV door reguliere wijziging RTS incl. driemaandmiddeling	-5.339	-3.747
Overig resultaat		
Invaliditeit (IBNR)	-5	139
Resultaat op sterfte	171	682
Resultaat op langlevens	-59	159
Resultaat op kortlevens	76	-1.047
Wijziging grondslagen	280	-150
Toeslagverlening	-2.346	-8.201
Overige resultaten	61	92
Saldo van baten en lasten	2.116	2.731

Kostendekkende premie

(* € 1.000)	2024	2023
Zuiver kostendekkende premie	14.217	10.081
Gedempte kostendekkende premie	12.552	11.948
Ontvangen (feitelijke) pensioenpremie	13.421	12.119

Op grond van bovenstaande tabel kan worden vastgesteld dat de ontvangen pensioenpremie hoger is dan de gedempte kostendekkende premie, daarmee wordt aan de wettelijke eis van kostendekkendheid voldaan.

Rol en bevindingen van de certificerend actuaris

De certificerend actuaris heeft de opdracht om vast te stellen dat het fonds voldoet aan de vereisten vanuit artikel 126 tot en met 140 PW.

Aanbevelingen

Naar aanleiding van onze controlewerkzaamheden hebben wij een aantal zaken geconstateerd die wij graag onder de aandacht van het bestuur brengen. Wij hebben bij deze punten tevens de prioriteit aangegeven. Hierbij is de volgende gedachtenlijn gevolgd:

- *Hoog:* geeft aan dat naar onze mening de aanbeveling met voorrang zou moeten worden opgevolgd in verband met strijdigheid met de wetgeving, dan wel dat niet opvolging een substantieel risico voor het fonds kan inhouden;
- *Gemiddeld:* geeft aan dat naar onze mening opvolging vereist is, maar niet noodzakelijk met voorrang;
- *Laag:* geeft aan dat opvolging niet vereist is, maar naar onze mening wel gewenst.

Het betreft de volgende opmerkingen / aanbevelingen.

Grondslagen en uitgangspunten

- Uit het onderzoek naar het veronderstelde leeftijdsverschil is gebleken dat de TV voor het latent partnerpensioen enige overprudentie bevat uitgaande van dit veronderstelde leeftijdsverschil. Wij bevelen hierom aan om na te gaan of er gewerkt kan worden met afwijkende leeftijdsverschillen voor mannelijke en vrouwelijke hoofdverzekerden of met een op- of afslag op de TV voor latent partnerpensioen, om de overprudentie te minimaliseren. Dit is mede van belang met het oog op het invaren naar de WTP. (Prioriteit: gemiddeld).
- Wij vragen expliciete aandacht voor de vormgeving van de kostenvoorziening onder WTP. (Prioriteit: gemiddeld).

Vereist eigen vermogen

- Bij onze controle van het VEV op basis van de feitelijke beleggingsportefeuille, hebben we geconstateerd dat er sprake is van een materiele post aan valutarisico. Wij hebben begrepen dat dit komt doordat Vanguard het valutarisico op Britse ponden en Zwitserse Franken niet (volledig) heeft afgedekt per einde 2024 in tegenstelling tot het strategische beleid hieromtrent (te weten 100% afdekking). Wij vragen hier aandacht voor. (Prioriteit: gemiddeld).

Toeslagbeleid

- In de ABtN wordt genoemd dat voor eventuele inhaalindexatie maximaal 10 jaar wordt teruggegaan in de tijd. Aangezien het pensioenfonds vanaf 2023 een expliciete maatstaf heeft, kan pas vanaf dat moment sprake zijn van gemiste toeslagen die kunnen worden goed gemaakt met inhaalindexatie. Wij bevelen aan dit in de ABtN aan te scherpen. (Prioriteit: gemiddeld).

- Bij onze controle van het VEV op basis van de feitelijke beleggingsportefeuille, hebben we geconstateerd dat er sprake is van een materiele post aan valutarisico. Wij hebben begrepen dat dit komt doordat Vanguard het valutarisico op Britse ponden en Zwitserse Franken niet (volledig) heeft afgedekt per einde 2024 in tegenstelling tot het strategische beleid hieromtrent (te weten 100% afdekking). Wij vragen hier aandacht voor. (Prioriteit: gemiddeld).

Prudent person

- Wij bevelen aan om een expliciet beleggingsbeleid op te stellen dat gehanteerd zal worden onder Wtp. Hierbij dient het fonds een recent risicopreferentieonderzoek te gebruiken om de beleggingsmix vorm te geven, en vervolgens een gap-analyse uit te voeren om de impact van het nieuwe beleggingsbeleid te onderzoeken. Al met al zijn wij van mening dat het fonds nog stappen heeft te zetten omtrent de voorbereiding op het nieuwe stelsel. (Prioriteit: gemiddeld).
- Wij bevelen het fonds aan om concreter te benoemen in hoeverre het nieuwe ESG-beleid al geïmplementeerd is of wanneer dat gaat plaatsvinden. (Prioriteit: gemiddeld).

Opmerkingen

Het pensioenfonds is voornemens om per 1 januari 2027 de opgebouwde pensioenaanspraken en -rechten in te varen in het nieuwe pensioenstelsel. In relatie tot de voorgenumen transitie vragen wij aandacht voor de volgende onderwerpen:

- Toetsmoment 2
- Grondslagen en uitgangspunten
- Dekkingsgraad bij invaren
- Overgangsrecht nabestaandenpensioen
- MVEV
- Kostenvoorziening

Deze onderwerpen zijn toegelicht in het certificeringsrapport.

Tot slot merken we op dat het pensioenfonds heeft aangegeven dat de aanbevelingen van vorig jaar opgevolgd zullen gaan worden in 2025 of op een later moment wanneer deze aan de orde komen (bijvoorbeeld bij vaststelling van het beleggingsbeleid onder WTP dan wel bij opstellen van het implementatieplan).

Oordeel

Het oordeel staat in paragraaf 5.1, de actuariële verklaring.

3.13 Risicoparaagraaf

Het risicomanagement vormt een integraal onderdeel van de beleidscyclus van het fonds. Elk kwartaal worden de resultaten geëvalueerd en de risico's gemonitord. Hierbij wordt er onderscheid gemaakt tussen financiële risico's (zie verder in deze paraagraaf) en algemene organisatorische risico's. De resultaten van de monitoring van de risico's worden verwerkt in het beleid van het fonds (o.a. in het jaarplan en het beleggingsplan).

Risico's en beheersing van risico's

Bij het bepalen van het beleid en het nemen van belangrijke besluiten maakt het bestuur een afweging tussen risico, rendement en beheersing van de risico's en de evenwichtigheid daarvan in relatie tot de verschillende groepen binnen het pensioenfonds. Daarbij heeft het bestuur bovendien grenzen (risicobereidheid) gedefinieerd aan de omvang van de risico's.

In 2019 is een volgende stap gezet met de professionele inrichting van het integraal risicomanagement. Het integraal risicomanagement moet borgen dat de doelstellingen van het pensioenfonds behaald worden en dat risico's afgedekt worden door voldoende beheersmaatregelen. Het beleid is vastgelegd in de ABtN van het fonds. Per risicosoort is de risicobereidheid (appetite) vastgelegd in de IRM-rapportage. Op een schaal van 1 (laag risico) tot 5 (zeer hoog risico) voor impact heeft het bestuur een maximale appetite 3 bepaald. Deze gemiddelde risicohouding wordt gezien als gebalanceerd en gekenmerkt door een verwachte extra opbrengst waarbij gedeeltelijk (financiële) middelen worden ingezet om het risico te beheersen (bijvoorbeeld afdekking van renterisico) met als doel om in een goed pensioen te kunnen voorzien conform de missie en visie van het pensioenfonds.

In het jaar 2024 hebben zich geen relevante wijzigingen voorgedaan die effect hebben gehad op het risico. Het bestuur zal in 2025 de Eigen Risico Beoordeling (ERB) actualiseren tegen de achtergrond van de transitie naar het nieuwe pensioenstelsel.

De risicogrenzen voor de verschillende risicogebieden ultimo 2024 zijn in onderstaande tabel aangegeven. Een uitgebreidere toelichting op de risico's en feitelijke omstandigheden per 31 december 2024 is opgenomen in de toelichting op de jaarrekening.

Risico	Risicogrens	31 december 2024	31 december 2023
S1 Renterisico	Renteafdekking van 35% op marktrente.	Conform beleid door middel van obligaties en hypotheke.	Conform beleid door middel van obligaties en hypotheke.
S2 Risico zakelijke waarden	Strategische beleggingsmix en gedifferentieerde bandbreedtes.	Conform de beleggingsmix.	Conform de beleggingsmix.
S3 Valutarisico	Beleggingen in vastrentende waarden luiden in euro's. Beleggingen in aandelen worden gehedged naar de euro, m.u.v. emerging markets.	Conform beleid.	Conform beleid.
S4 Grondstoffenrisico	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.
S5 Kredietrisico	Fondsen in vastrentende waarden dienen minimaal een investment grade kredietkwaliteit te hebben.	Alle leningen in de fondsen hebben tenminste een investment grade kredietkwaliteit.	Alle leningen in de fondsen hebben tenminste een investment grade kredietkwaliteit.
S6 Verzekeringstechnisch risico	Minimaliseren van langlevenrisico door toepassing actuele informatie over overlevingskansen.	AG Prognosetafel 2024 met fondsspecifieke ervaringssterfte toegepast.	AG Prognosetafel 2022 met fondsspecifieke ervaringssterfte toegepast.

Risico	Risicogrens	31 december 2024	31 december 2023
S7 Liquiditeitsrisico	Geen liquiditeitsrisico's.	De meeste beleggingen zijn zeer liquide en/of liquide beleggingsfondsen. Het pensioenfonds is zeer jong en illiquiditeit speelt geen grote rol. Er is ook geen liquiditeit nodig gezien er geen directe derivaten in de portefeuille zitten (geen onderpand benodigd).	De meeste beleggingen zijn zeer liquide en/of liquide beleggingsfondsen. Het pensioenfonds is zeer jong en illiquiditeit speelt geen grote rol. Er is ook geen liquiditeit nodig gezien er geen directe derivaten in de portefeuille zitten (geen onderpand benodigd).
S8 Concentratierisico	Beperkte concentratierisico's.	Voldoende spreiding in de aard en kenmerken van beleggingen en/of tegenpartijen.	Voldoende spreiding in de aard en kenmerken van beleggingen en/of tegenpartijen.
S9 Operationeel risico	Geen operationele risico's.	Contracten en servicelevel agreements met uitvoerder en indien nodig bij vermogensbeheerder ingericht. Geen operationele risico's.	Contracten en servicelevel agreements met uitvoerder en indien nodig bij vermogensbeheerder ingericht. Geen operationele risico's.

ICT-risico

In 2022 is het ICT-beleid, waarin ICT eisen en voorwaarden zijn opgenomen voor uitbestede diensten, geactualiseerd. Voor met name de pensioenadministratie is bepaald dat de uitvoeringsorganisatie aan kwaliteitseisen moet voldoen en dat ook eenmaal per jaar met een externe audit moet aantonen.

Uitbestedingsrisico

In het uitbestedingsbeleid is bepaald op welke wijze uitbestedingen worden aangevraagd en beoordeeld. Daarnaast is vastgelegd dat de leveranciers o.a. een integriteits- en gedragscode hebben en deze ook overleggen. Daarnaast is vastgelegd dat uitbestede diensten regelmatig (voor de belangrijkste uitbestedingspartners eenmaal per jaar) worden geëvalueerd conform een daarvoor vastgesteld vast stamien. De evaluaties worden schriftelijk vastgelegd. Het uitbestedingsbeleid is in 2022 geactualiseerd.

Juridisch en compliance risico

Het juridisch en compliance risico is met name gelegen in het niet naleven van wet- en regelgeving door het pensioenfonds. Wet- en regelgeving is aan verandering onderhevig en daar speelt het bestuur op in. De verschillende adviseurs en de directeur van het pensioenbureau ondersteunen het bestuur bij het bijhouden van wetgeving en de implementatie daarvan. Daarnaast worden in de bestuursvergaderingen regelmatig experts uitgenodigd om specifieke nieuwe wetgevingen te bespreken. Eenmaal per jaar zal de onafhankelijk compliance officer een oordeel geven over de wijze van naleving van wet- en regelgeving.

Operationeel risico, inclusief frauderisico

Operationeel risico is het risico van een onjuiste afwikkeling van transacties, fouten in de verwerking van gegevens, het verloren gaan van informatie, fraude en dergelijke. Dergelijke risico's worden door het fonds beheerst door het stellen van hoge kwaliteitseisen aan de organisaties die bij de uitvoering betrokken zijn op

gebieden zoals interne organisatie, procedures, processen en controles, kwaliteit geautomatiseerde systemen, enzovoorts. Deze kwaliteitseisen worden periodiek getoetst door het bestuur.

Om het frauderisico bij *betalingen* te mitigeren is een betalingsprocedure en een notitie bankbevoegdheden vastgelegd en in gebruik. Hierbij is er een functiescheiding tussen het klaarzetten van betalingen en het goedkeuren van betalingen. Ook is sprake van een vier ogen principe omdat voor het goedkeuren van betalingen het akkoord van twee hiervoor door de bank gemachtigde bestuursleden is vereist. De pensioenuitvoeringsorganisatie doet geen betalingen namens het pensioenfonds.

Om het frauderisico bij *beleggingstransacties* te mitigeren is een procedure aankoop en verkoop vastgelegd en in gebruik. De beleggingsadviescommissie maakt een voorstel voor aankoop en verkoop conform het door het bestuur vastgelegde beleggingsbeleid. Als dit voorstel niet overeenkomstig het door het bestuur vastgestelde beleggingsbeleid is, wordt het als beleggingsvoorstel aan het bestuur ter goedkeuring voorgelegd. Op basis van het voorstel voor aankoop en verkoop van de beleggingsadviescommissie maakt de directeur pensioenbureau de opdrachten voor aankoop en verkoop. Vervolgens laat de directeur pensioenbureau de opdrachten ondertekenen door twee hiervoor door de vermogensbeheerders gemachtigde bestuursleden. De directeur pensioenbureau verstuurt de opdrachten voor aankoop en verkoop aan de vermogensbeheerders. Voor de betalingen aan de vermogensbeheerders voor aankopen geldt de bovengenoemde betalingsprocedure.

On het risico met betrekking tot frauduleus *gedrag* (relatiegeschenken, uitnodigingen, belangenverstrengeling en nevenfuncties) te mitigeren is een gedragscode vastgelegd en in gebruik. De compliance officer ziet toe op naleving van de gedragscode. Ook is er een klokkenluiders- en incidentenregeling waarin fraude als zwaar incident of zware misstand is gekwalificeerd en waarin is beschreven hoe incidenten, misstanden en ongewenst gedrag kunnen worden gemeld.

Om het frauderisico met betrekking tot de *selectie van uitbestedingspartners* te mitigeren is in het uitbestedingsbeleid opgenomen dat bij de selectie van uitbestedingspartners op basis van een risicoanalyse wordt beoordeeld dat ten minste wordt voldaan aan voldoende onafhankelijkheid en een adequate functiescheiding.

Beleggingsrisico's

In het jaar 2024 hebben zich geen relevante wijzigingen voorgedaan die effect hebben gehad op het beleggingsrisico.

Actuariële risico's

Een belangrijk element van het verzekeringstechnisch risico is het langlevens risico. Het langlevens risico houdt in dat het fonds langer uitkeringen moet verstrekken dan in de veronderstellingen bij de bepaling van de technische voorzieningen rekening is gehouden. De inschatting van de (toekomstige) levensverwachting gebeurt door toepassing van recente prognosetabels zoals deze worden gepubliceerd door het Actuariële Genootschap. Op basis van individueel inkomen en beroepssector wordt een fondsspecifieke correctiefactor toegepast. Jaarlijks wordt aan de hand van de actuariële resultaten op lang- en kortleven geëvalueerd of de sterftegrondslagen nog prudent zijn. Uit de toetsing van de sterftegrondslagen aan de hand van de gerealiseerde sterfteresultaten van de afgelopen vijf boekjaren is gebleken dat de gehanteerde sterftegrondslagen passend zijn voor de waargenomen sterfte bij het pensioenfonds.

Renterisico

Het fonds is gevoelig voor wijzigingen in de marktrente omdat de omvang en duratie van de beleggingen niet gelijk zijn aan de omvang en duratie van de verplichtingen. De duratie is de (met de contante waarde van de kasstromen) gewogen gemiddelde resterende looptijd in jaren. Hiermee kan de rentegevoeligheid worden gemeten. Een hoge duratie betekent dat de dektingsgraad van het fonds meer gevoelig is voor ontwikkelingen in de marktrente, zowel naar boven als naar beneden.

Het beleid van het fonds is erop gericht om de 'duratiemismatch' te verkleinen door het renterisico voor 35 % op marktrente af te dekken. Dit betekent dat het fonds in principe voor 35 % bescherming heeft tegen rentedaling. Bij de bepaling van het beleggingsbeleid weegt het bestuur zorgvuldig de voordelen van meer

duratiematching (meer zekerheid voor de dekkingsgraad) en nadelen van meer duratiematching (minder rendement, minder afdekking inflatierisico, kosten) af ten opzichte van alternatieve strategieën. Het percentage van 35 % renteafdekking is opnieuw vastgesteld in de laatste ALM-studie. Vanwege de gekozen afdekking betekent dit voor de dekkingsgraad dat deze zal meebewegen als de marktrente omhoog of omlaag gaat.

3.14 Toekomstparagraaf

Toekomstbestendigheid

Het bestuur van het fonds heeft in het afgelopen jaren nagedacht over de toekomstbestendigheid van het fonds. Hierbij zijn onder meer de kostenstructuur, premieruimte en aard en ontwikkeling van het deelnemersbestand betrokken. Naast het identificeren van alternatieven voor de uitvoering van de pensioenregeling heeft het bestuur ook een kwetsbaarheidsanalyse opgesteld. De uitkomsten van deze verkenning en de uitkomsten van de ontwikkelingen in de wet- en regelgeving (Pensioendialoog) zullen meegenomen worden in de te varen koers voor de toekomst.

Sinds de Wet Toekomst Pensioen is goedgekeurd, werken we binnen W+B (sociale partners) en het pensioenfonds W+B samen om de overgang naar het nieuwe pensioenstelsel vorm te geven. Daarbij gaat het in hoofdzaak om de nieuwe regeling en de wijze van invaren. We werken daarbij intensief samen met adviserende partijen en onze uitvoerder, Appel. Het traject naar de overgang is een extra belasting voor de sociale partners, ons pensioenbureau, het DB en het bestuur. In dat kader is tot op heden het uitgangspunt (ook afgestemd met de werkgever) dat we geen wijzigingen aanbrengen in de constellatie, dus het uitgangspunt dat het pensioenfonds Witteveen+Bos de uitvoerende partij blijft voor Witteveen+Bos. Deze situatie blijft in stand tot drie jaar na de overgang naar het nieuwe stelsel, dat is tot op heden het uitgangspunt.

De ontwikkelingen van de laatste maanden en de inzichten die dat heeft opgeleverd, maakt dat we nu toch al vooruit moeten kijken naar de wijze waarop straks het pensioen voor W+B kan worden uitgevoerd. Het gaat vooral over de prognose van de uitvoeringskosten in de nieuwe situatie, die aanzienlijk zullen gaan stijgen, en de uitvoerbaarheid van de nieuwe pensioenregeling.

In 2025 zal dit onderwerp verder worden besproken en zullen we een strategie opstellen.

Herstelplan 2025

Omdat de beleidsdekkingsgraad per 31 december 2024 (118,1 %) lager is dan het vereist eigen vermogen is er weer sprake van een reservetekort.

Deventer, 10 juni 2025

Het Bestuur,

J.N. de Koning, voorzitter
I.J.M. de Beer, secretaris
S. Delfgaauw
N.S. Schoen
L.F.C. Steens
P. de Jong
S. Vulink

3.15 Verslag van de visitatiecommissie

Het intern toezicht van Stichting Pensioenfonds Witteveen+Bos (het fonds) wordt vormgegeven door een Visitatiecommissie (VC) die toezicht houdt op het beleid van het bestuur, de algemene gang van zaken, de risicobeheersing en de evenwichtige afweging van de verschillende belangen door het bestuur. Dit verslag van de VC betreft de periode oktober 2023 t/m september 2024.

Algemeen

Het bestuur is in control over organisatie en het functioneren van het fonds. De uitvoering van de regeling verloopt zonder problemen en keuzes worden zorgvuldig afgewogen. De overgang naar een nieuwe regeling onder de WTP vroeg en vraagt nog veel van het bestuur.

Governance

Het bestuur is uitgebreid met mevr. S. Vullink als lid namens de deelnemers. Daarnaast is L. Steens herbenoemd als bestuurslid en sleutelfunctiehouder risicomanagement. Taken, bevoegdheden en verantwoordelijkheden zijn niet voor alle gremia en rollen eenduidig vastgelegd in reglementen. Met ingang van 2024 is de nieuwe Code Pensioenfonds in werking getreden. Het bestuur heeft nog niet in kaart gebracht in hoeverre het fonds aan de Code voldoet. In de verschillende werkgroepen en overleggen over het WTP project heeft een aantal mensen meerdere rollen. Betrokkenen zijn zich daar goed van bewust. Het pensioenfonds is van plan om eerst over te gaan naar het nieuwe pensioenstelsel en daarna in gesprek te gaan over de toekomst van het pensioenfonds. De sociale partners hechten sterk aan een eigen pensioenfonds, maar partijen erkennen ook dat de toenemende vereisten en stijgende kosten een uitdaging vormen om zelfstandig voort te bestaan.

Belangenafweging

Het bestuur besteedt veel aandacht aan de evenwichtige afweging van de belangen van alle betrokken partijen.

Financiële opzet

Voor 2024 is besloten geen gebruik te maken van het transitie-FTK. Enerzijds kan daardoor minder toeslagverlening worden toegekend, anderzijds beschermt het de dekkinggraad bij invaren naar de nieuwe regeling en bespaart het veel extra werk (o.a. een overbruggingsplan) om dit proces correct uit te voeren. In de verslagperiode zijn de ABTN en verschillende beleidsdocumenten herzien en bijgewerkt.

Vermogensbeheer

Vanaf het 1e kwartaal was de Beleggingsadviescommissie (BAC) weer volledig bezet. Het fonds belegt passief in indexfondsen en een hypotheekfonds. Het renterisico wordt voor 35% afgedekt. Daarnaast kent het fonds een beleid met betrekking tot maatschappelijk verantwoord beleggen. Dit beleid is gebaseerd op de wensen van de deelnemers en die van de sociale partners. Het bestuur kiest ervoor te beleggen in die fondsen die het dichtst bij het gewenste beleid passen. In de verslagperiode is een nieuwe ALM studie uitgevoerd. Gezien de geringe verschillen met het huidige beleggingsbeleid en het feit dat het fonds binnen een beperkt aantal jaren zal overgaan naar een flexibele premieregeling binnen het nieuwe pensioenstelsel, waarbij in ieder geval het beleggingsbeleid weer zal worden aangepast, is er besloten voorlopig het bestaande beleid voort te zetten.

Risicomanagement

Een crisisplan (bijlage 2 bij de ABTN) behandelt een financiële crisis. Het document zou moeten worden uitgebreid met niet-financiële crisis waarbij kan worden aangehaakt op de procedures bij de uitbestedingspartner. De deelnemersadministratie is uitbesteed. Het bestuur heeft een intern onderzoek naar de datakwaliteit afgerond en monitort het onderzoek dat door Appel wordt gedaan. In januari 2025 gaat DORA in. Het bestuur zal de wetgeving in het IT-beleid en risicomanagement moeten implementeren en zorgdragen dat het fonds zelf en haar uitbestedingspartners aan de nieuwe regelgeving voldoen. De VC stelt vast dat voor het derde jaar op rij geen audit door de sleutelfunctiehouder internal audit is uitgevoerd. De derde lijn van verdediging, zoals beschreven in de ABTN, functioneert hier niet. Het bestuur heeft in oktober 2024 een nieuwe internal audit functionaris aangesteld. De sleutelfunctiehouder risicomanagement

geeft aan dat bij de overgang naar de nieuwe regeling rekening moet worden gehouden met hoge kosten van implementatie en uitvoering. Een tweede belangrijk risico is de uitvoerder. Het is de vraag of zij de regeling, zoals sociale partners en bestuur voorstaan, ook kunnen uitvoeren. Voor de overgang naar een nieuwe regeling onder de WTP is risicomanagement een integraal onderdeel van het transitieplan, met een risico-opinie en -rapportage bij elke stap.

Communicatie

Met betrekking tot communicatie is goed vooruitgang geboekt. Er is een communicatie-beleidsplan vastgesteld en het fonds wordt sinds begin 2024 ondersteund door een externe communicatieadviseur. De VC mist de vertaalslag van het communicatiebeleidsplan naar de activiteiten die worden uitgevoerd. Door te werken met een communicatiejaarplan kan deze connectie gelegd worden en kan het fonds actiever en met meer regie werken aan het realiseren van de gedefinieerde doelstellingen. Het fonds is actief aan de slag gegaan met de open norm keuzebegeleiding en heeft haar zorgambitie gedefinieerd. Het fonds ondersteunt deelnemers die richting hun pensioen gaan met individuele financiële planningsgesprekken. In september is de nieuwe website van het fonds live gegaan.

WTP project

Het bestuur heeft, gezien de grote hoeveelheid werk dat nog moet worden uitgevoerd en de vraag in hoeverre de uitvoerder de gewenste regeling tijdig kan uitvoeren, besloten de overgang naar de flexibele premieregeling uit te stellen naar 1 januari 2027.

De visitatiecommissie

J.G. Oostdam	Zelfstandig adviseur
Mw. C.A.P. Kuiper	Zelfstandig adviseur
A. Wouters	Zelfstandig adviseur

Reactie van het bestuur

Het bestuur heeft geconcludeerd dat bovenstaande (en overige) aanbevelingen van de visitatiecommissie van grote waarde zijn en in het algemeen praktisch van aard zijn. Het bestuur heeft het voornemen om in 2025 invulling te gaan geven aan de aanbevelingen.

3.16 Verslag van het verantwoordingsorgaan

Wat is het Verantwoordingsorgaan?

De Pensioenwet (artikel 33) vraagt de pensioenuitvoerder om zijn organisatie zodanig in te richten dat goed bestuur is gewaarborgd, onder andere door verantwoording af te leggen aan de aanspraak- en pensioengerechtigden en aan de werkgever. Hiertoe dient een Verantwoordingsorgaan (VO) te worden ingesteld (artikel 115) waarin deze belanghebbenden zijn vertegenwoordigd. Het VO heeft per 1 juli 2014 de bevoegdheid een oordeel te geven over het handelen van het bestuur, het door het bestuur uitgevoerde beleid en over beleidskeuzes voor de toekomst. Het VO heeft daarnaast een adviesrecht over bijvoorbeeld het beleid inzake beloningen, het communicatie- en voorlichtingsbeleid, het wijzigen van de uitvoeringsovereenkomst of de hoogte van de premiecomponenten.

Wie maken deel uit van het Verantwoordingsorgaan?

Het VO bestaat uit drie personen die respectievelijk de actieve deelnemers, de gepensioneerden en de werkgever vertegenwoordigen. De vertegenwoordigers van de actieve deelnemers en van de gepensioneerden worden (her)benoemd door de Algemene Vergadering van Deelnemers (AVD), de vertegenwoordiger van de werkgever wordt aangewezen door de directie van Witteveen+Bos.

Gedurende het jaar 2024 bestond het VO uit:

- de heer S.C. van der Biezen, werkgeverslid sinds 2016, voorzitter;
- de heer M.L. Aalberts (benoemd 16 juni 2020) namens de actieve deelnemers;
- de heer J.H.J.M. van der Graaf (benoemd 16 juni 2020) namens de gepensioneerden.

Het VO houdt haar deskundigheidsniveau op orde door het volgen van opleidingen of door het deelnemen aan symposia. Het VO krijgt hiervoor voldoende ondersteuning van het Pensioenfonds, onder andere door toegang tot de vergaderstukken van de stuurgroep (sociale partners, bestuur en gepensioneerden). Het VO heeft in 2024 onder andere deelgenomen aan webinars van de Pensioenfederatie over Evenwichtige belangenafweging, transitiecommunicatie en Diversiteit en inclusie.

Waarop baseert het VO haar bevindingen over het jaar 2024?

Het VO baseert haar bevindingen over het jaar 2024 op:

- regulier overleg met het dagelijks bestuur (DB) op 11 juni en 29 oktober;
- de kennissessie van 21 mei over de Wet Toekomst Pensioenen (WTP) en de stand van zaken van de implementatie ervan door het pensioenfonds (DB-VO-VC);
- extra overleggen met de stuurgroep WTP (leden stuurgroep, VO en DB) van 4 juni, 24 september, 2 oktober en 4 november.

Het VO overlegde met de Visitatiecommissie (VC) op 30 oktober 2024. Daarnaast baseert het VO zich op informele overleggen en op de diverse stukken die het VO heeft ontvangen en die beschikbaar zijn gesteld in het digitale archief van het VO. Het VO was ook aanwezig bij de Algemene Vergadering van Deelnemers (AVD) van 11 juni 2024.

Waar heeft het VO in 2024 over geadviseerd?

Reglement visitatiecommissie

Begin 2024 heeft het VO positief geadviseerd over enkele actualisaties aan het reglement van de visitatiecommissie, dat nog dateerde van 2014.

Communicatiebeleidsplan

Het Communicatiebeleidsplan beschrijft wat voor het fonds de belangrijke waarden, uitgangspunten en kaders zijn in relatie tot pensioencommunicatie. Dit is in het plan concreet gemaakt met een aanpak met goede concrete punten. Het VO heeft het plan positief beoordeeld en enkele suggesties meegegeven aan het bestuur.

Risicoanalyse implementatie WTP

Het VO heeft geoordeeld dat het bestuur, met de risicoanalyse en de beheersmaatregelen, over de volle breedte in voldoende mate zicht heeft op de implementatie van de WTP.

De twee hoofdrisico's hebben betrekking op een forse stijging van de uitvoeringskosten. Hierover bestaan bij het bestuur zorgen. Het VO heeft geadviseerd om scenario's uit te werken met beslismomenten waarop zij - wellicht parallel aan het hoofdspoor - alternatieven uitwerkt of verkent. Het VO zou willen voorkomen dat een risico op een gegeven moment een voldongen feit is en de tijd om alternatieven te onderzoeken te kort is of teveel nieuwe risico's introduceert.

Welke overige onderwerpen zijn in 2024 van belang geweest voor het VO?

Missie, visie en strategie

Het Pensioenfonds Witteveen+Bos heeft in 2023 haar missie, visie en strategie herijkt. Het VO heeft toen geadviseerd om doelen, diversiteit en een concreet uitgewerkte strategie toe te voegen aan de missie, visie en strategie. In 2024 heeft het bestuur de missie, visie en strategie herzien en voor een reactie aan het VO voorgelegd. Het VO heeft een aantal suggesties gedaan. Het bestuur zal deze meenemen in de nieuwe versie van de missie, visie en strategie.

Samenstelling bestuur / organisatie

Het VO heeft kennisgemaakt met een nieuw lid van de VC, Charlotte Kuiper. Het VO ziet in haar een inhoudelijk sterk VC-lid met kennis van de transitie naar een nieuw pensioenstelsel. Het VO is content met Sophie Vullink als nieuw bestuurslid in 2024 en eveneens met de aanstelling van Arthur Grutters in 2024 als nieuwe sleutelfunctiehouder interne audit.

Het pensioenakkoord

Het jaar 2024 stond met name in het teken van het transitieplan van de sociale partners dat op 16 december aan het bestuur is aangeboden.

De transitie van de huidige pensioenregeling naar een nieuwe regeling onder het nieuwe pensioenstelsel wordt begeleid door een stuurgroep. Deze stuurgroep, waarin alle belanghebbenden zijn vertegenwoordigd, voorziet de sociale partners (werkgever en werknemers) van de informatie die nodig is om keuzes te maken. Deze keuzes zijn in clusters geagendeerd tijdens vier reguliere overleggen (OV's) van de directie en de OR: (OV 1 pensioenregeling, OV 2 en 3 invaren en pensioenregeling en OV 4 compensatie afschaffen DSP).

Het VO is actief geïnformeerd door de voorzitter van de stuurgroep, onder andere door het bespreken van de voorleg notities van de OV's.

Het gepensioneerde VO lid heeft aan de stuurgroep suggesties gedaan over de compensatie voor het afschaffen van de doorsneesystematiek. Het verschil van inzicht daarin heeft ook wel tot scherpe discussies geleid binnen en buiten het VO. Het VO constateert op basis van het transitieplan en de daarin opgenomen reactie van de gepensioneerden dat er nog verschillen van inzicht zijn tussen sociale partners en gepensioneerden over de compensatiewijze. Het VO adviseert het bestuur om hier aandacht aan te besteden en stelt het op prijs dat er dit jaar (2025) een evaluatie plaatsvindt waarin betrokken met elkaar in gesprek gaan.

Wat zijn de bevindingen van het VO over 2024?

- Het VO is door het bestuur op transparante en volledige wijze geïnformeerd over het gevoerde beleid in 2024 en kan zich daarin vinden;
- Het VO waardeert dat de leden van het pensioenfonds goed benaderbaar zijn en altijd bereid zijn telefonisch of per e-mail een toelichting te geven op vragen vanuit het VO.
- Het VO is blij met haar stappen om meer te communiceren met de deelnemers (met de nieuwe website en de verstuurde kaart) en roept op dit te blijven doen. Zoals over het nieuwe pensioenstelsel en de keuzes die deelnemers daar binnen kunnen maken.
- Er is door alle partijen enorm veel werk verzet wat heeft geresulteerd in het transitieplan. Het VO waardeert ieders inzet voor een zo goed mogelijke transitie en pensioenregeling voor alle deelnemers.

Het VO stemt in met het Jaarbericht en met de Jaarrekening 2024.

Namens het Verantwoordingsorgaan,

S.C. van der Biezen

Voorzitter Verantwoordingsorgaan

Reactie van het bestuur

Het bestuur van het Pensioenfonds kan instemmen met de bevindingen van het verantwoordingsorgaan.

STICHTING PENSIOENFONDS WITTEVEEN+ BOS

JAARREKENING 2024

4

JAARREKENING

4.1 Balans per 31 december 2024

(Na bestemming van het saldo van baten en lasten)

(* € 1.000)	Ref.	31 december 2024	31 december 2023
ACTIVA			
Beleggingen voor risico pensioenfonds	1		
Aandelen		71.133	59.029
Vastrentende waarden		135.145	124.952
		206.278	183.981
Vorderingen en overlopende activa	2		
Premies		3.455	2.894
Verzekeringsmaatschappijen		-	572
Overige vorderingen en overlopende activa		184	172
		3.639	3.638
Overige activa	3		
Liquide middelen		752	572
Totaal activa		210.669	188.191
PASSIVA			
Stichtingskapitaal en reserves	4		
Risicoreserve		35.108	32.325
Algemene reserve		-8.621	-7.953
		26.487	24.372
Technische voorzieningen	5		
Voorziening pensioenverplichtingen		183.850	163.626
Overige schulden en overlopende passiva	6		
		332	193
Totaal passiva		210.669	188.191

4.2 Staat van baten en lasten over 2024

(* € 1.000)	Ref.	2024	2023
BATEN			
Premiebijdragen van werkgever en werknemers	7	13.421	12.119
Beleggingsresultaten risico pensioenfondsen	8	13.502	15.878
Overige baten		<u>1</u> 26.924	<u>-</u> 27.997
LASTEN			
Pensioenuitkeringen	9	-3.004	-2.625
Pensioenuitvoeringskosten	10	-976	-563
Mutatie voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het pensioenfonds	11		
Pensioenopbouw		-10.645	-7.556
Toeslagen		-2.346	-8.201
Rentetoevoeging		-5.900	-4.814
Onttrekking pensioenuitkeringen		3.007	2.621
Onttrekking uitvoeringskosten		102	87
Wijziging marktrente		-5.339	-3.747
Overdracht van rechten		865	1.004
Overige mutaties		-248	-863
Wijziging grondslagen		<u>280</u>	<u>-150</u>
		-20.224	-21.619
Saldo herverzekering	12	-82	458
Saldo overdracht van rechten	13	-523	-917
Overige lasten	14	<u>-</u> -24.809	<u>-</u> -25.266
Saldo van baten en lasten		2.115	2.731

4.3 Bestemming van het saldo van baten en lasten

(* € 1.000)	2024	2023
Risicoreserve	2.783	2.867
Algemene reserve	-668	-136
	<u>2.115</u>	<u>2.731</u>

4.4 Kasstroomoverzicht over 2024

(* € 1.000)	2024	2023
Kasstroom uit pensioenactiviteiten		
Ontvangen premies	12.860	11.939
Ontvangen waardeoverdrachten	107	206
Betaalde pensioenuitkeringen	-2.998	-2.624
Betaalde waardeoverdrachten	-630	-1.123
Ontvangen uitkeringen van herverzekeraars	624	438
Betaalde premies herverzekering	-135	-114
Betaalde pensioenuitvoeringskosten	-988	-678
Overige	143	61
Totaal kasstroom uit pensioenactiviteiten	<u>8.983</u>	<u>8.105</u>
Kasstroom uit beleggingsactiviteiten		
Verkopen en aflossingen van beleggingen	1.569	29.202
Ontvangen directe beleggingsopbrengsten	679	638
Aankopen beleggingen	-11.176	-38.053
Betaalde kosten van vermogensbeheer	125	117
Totaal kasstroom uit beleggingsactiviteiten	<u>-8.803</u>	<u>-8.096</u>
Mutatie liquide middelen	<u>180</u>	<u>9</u>
Verloop liquide middelen		
Stand 1 januari	572	563
Stand 31 december	<u>752</u>	<u>572</u>
Mutatie liquide middelen	<u>180</u>	<u>9</u>

4.5 Toelichting behorende tot de jaarrekening 2024

4.5.1 Inleiding

Stichting Pensioenfonds Witteveen+Bos ('het fonds'), statutair gevestigd te Deventer, is opgericht op 18 december 1975. De laatste statutenwijziging was op 1 juli 2014. De stichting is ingeschreven bij de Kamer van Koophandel onder nummer 41244136.

Het doel van Stichting Pensioenfonds Witteveen+Bos is het nu en in de toekomst verstrekken van uitkeringen aan gepensioneerden en nabestaanden ter zake van ouderdom en overlijden. Tevens verstrekt het fonds uitkeringen aan arbeidsongeschikte deelnemers. Het fonds geeft invulling aan de uitvoering van de pensioenregeling voor Witteveen+Bos Raadgevende ingenieurs b.v.

Deze jaarrekening is opgesteld op basis van de continuïteitsveronderstelling.

Overeenstemmingsverklaring

De Jaarrekening is opgesteld in overeenstemming met de wettelijke bepalingen zoals deze zijn opgenomen in Titel 9 Boek 2 BW en met inachtneming van de Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving (RJ610).

Het bestuur heeft op 10 juni 2025 de jaarrekening opgemaakt.

4.5.2 Grondslagen voor de waardering

Algemeen

Alle bedragen zijn vermeld in duizenden Euro's.

Beleggingen en pensioenverplichtingen worden gewaardeerd op actuele waarde. Overige activa en passiva worden gewaardeerd tegen nominale waarde, tenzij anders vermeld.

De Dekkingsgraad

De (nominale) dekkingsgraad van het fonds wordt berekend door op balansdatum het balanstotaal minus de kortlopende schulden te delen op de technische voorzieningen zoals opgenomen in de balans.

Bij het berekenen van de reële dekkingsgraad van het fonds wordt ten behoeve van deze berekening de voorziening pensioenverplichtingen herrekend, rekening houdend met de verwachte loon- en prijsinflatie. De beleidsdekkingsgraad van een pensioenfonds is de gemiddelde dekkingsgraad van de 12 maanden voorafgaand aan het moment van vaststelling.

Vergelijking met voorgaand jaar

De gehanteerde grondslagen van waardering en van resultaatbepaling zijn ongewijzigd ten opzichte van voorgaand jaar, met uitzondering van de toegepaste stelselwijzigingen zoals opgenomen in paragraaf 'stelselwijzigingen' alsmede de toegepaste schattingswijzigingen zoals opgenomen in paragraaf 'schattingswijzigingen'.

Stelselwijzigingen

In 2024 is geen sprake van stelselwijzigingen.

Schattingswijzigingen

In 2024 is de AG Prognosetafel geactualiseerd (positief effect EUR 224k) en zijn de veronderstelde partnerfrequenties gewijzigd (positief effect EUR 56k). Deze worden bij de grondslagen van de technische voorzieningen vermeld. Per saldo is er sprake van EUR 280k afname van de technische voorzieningen, ofwel een positief resultaat. Verder zijn de sterftegrondslagen en overige grondslagen in 2024 niet gewijzigd.

Opname van een actief of een verplichting

Een actief wordt in de balans opgenomen wanneer het waarschijnlijk is dat de toekomstige economische voordelen naar het pensioenfonds zullen toevloeien en de waarde daarvan betrouwbaar kan worden vastgesteld. Een verplichting wordt in de balans opgenomen wanneer het waarschijnlijk is dat de afwikkeling

daarvan gepaard zal gaan met een uitstroom van middelen en de omvang van het bedrag daarvan betrouwbaar kan worden vastgesteld.

Indien een transactie ertoe leidt dat nagenoeg alle of alle toekomstige economische voordelen en alle of nagenoeg alle risico's met betrekking tot een actief of een verplichting aan een derde zijn overgedragen, wordt het actief of de verplichting niet langer in de balans opgenomen. Verder worden activa en verplichtingen niet meer in de balans opgenomen vanaf het tijdstip waarop niet meer wordt voldaan aan de voorwaarden van waarschijnlijkheid van de toekomstige economische voordelen en betrouwbaarheid van de bepaling van de waarde. Dit betekent dat transacties worden verwerkt op handelsdatum en niet op afwikkelingsdatum. Als gevolg hiervan kan sprake zijn van een post "nog af te wikkelen transacties". Deze post kan zowel een actief als een passief zijn.

Verantwoording van baten en lasten

Baten worden in de rekening van baten en lasten opgenomen wanneer een vermeerdering van het economisch potentieel, samenhangend met een vermeerdering van een actief of een vermindering van een verplichting, heeft plaatsgevonden, waarvan de omvang betrouwbaar kan worden vastgesteld. Lasten worden verwerkt wanneer een vermindering van het economisch potentieel, samenhangend met een vermindering van een actief of een vermeerdering van een verplichting, heeft plaatsgevonden, waarvan de omvang betrouwbaar kan worden vastgesteld.

Saldering van een actief en een verplichting

Een financieel actief en een financiële verplichting worden gesaldeerd als nettobedrag in de balans opgenomen indien sprake is van een wettelijke of contractuele bevoegdheid om het actief en de verplichting gesaldeerd en gelijktijdig af te wikkelen en bovendien de intentie bestaat om de posten op deze wijze af te wikkelen. De met de gesaldeerd opgenomen financiële activa en financiële verplichtingen samenhangende rentebaten en rentelasten worden eveneens gesaldeerd opgenomen.

Schattingen en veronderstellingen

Bij toepassing van de grondslagen en regels voor het opstellen van de jaarrekening vormt het bestuur van het fonds zich verschillende oordelen en maakt schattingen die essentieel kunnen zijn voor de in de jaarrekening opgenomen bedragen. Indien het voor het geven van het in artikel 2:362 lid 1 BW vereiste inzicht noodzakelijk is, is de aard van deze oordelen en schattingen inclusief de bijbehorende veronderstellingen opgenomen bij de toelichting op de betreffende jaarrekeningposten.

Verwerking van waardeveranderingen van beleggingen

Er wordt geen onderscheid gemaakt tussen gerealiseerde en ongerealiseerde waardeveranderingen van beleggingen. Alle waardeveranderingen van beleggingen, inclusief valutakoersverschillen, worden als beleggingsopbrengsten in de rekening van baten en lasten opgenomen.

Vreemde valuta

Activa en verplichtingen in vreemde valuta worden omgerekend naar Euro's tegen de koers per balansdatum. Deze waardering is onderdeel van de waardering tegen reële waarde. Baten en lasten voortvloeiende uit transacties in vreemde valuta's worden omgerekend tegen de koers per transactiedatum.

Het fonds heeft ultimo 2024 beleggingen in de volgende vreemde valuta:

		2024		2023
USD	€	0,9626	€	0,9050
HKD	€	0,1239	€	0,1159
TWD	€	0,0295	€	0,0296
KRW	€	0,0007	€	0,0007
INR	€	0,0112	€	0,0109

Beleggingen

Algemeen

De beleggingen worden gewaardeerd op actuele waarde. Participaties in beleggingsinstellingen, die gespecialiseerd zijn in een bepaald soort beleggingen worden gerubriceerd en gewaardeerd volgens de grondslagen voor dat soort beleggingen.

Aandelen

De actuele waarde, zijnde de intrinsieke waarde, van participaties in beleggingsfondsen is bepaald door de uitgevende instelling.

Vastrentende waarden: staatsobligaties

De actuele waarde, zijnde de intrinsieke waarde, van participaties in beleggingsfondsen is door de uitgevende instelling bepaald op basis van de geschatte toekomstige netto kasstromen (rente en aflossingen) die uit de beleggingen zullen voortvloeien, contant gemaakt tegen de geldende marktrente en rekening houdend met het risicoprofiel (kredietrisico; oninbaarheid) en de looptijd.

Vastrentende waarden: hypotheek

De actuele waarde, zijnde de intrinsieke waarde, van participaties in het hypotheekfonds is door de uitgevende instelling bepaald op basis van de contante waarde van de toekomstige kasstromen. Bepaling van de contante waarde vindt plaats met behulp van een rentecurve, waarbij rekening wordt gehouden met een kredietopslag, die afhankelijk is van de gemiddelde hypotheektarieven in de markt gecorrigeerd voor het offerterisico.

Vorderingen en overlopende activa

Vorderingen worden opgenomen tegen de reële waarde van de tegenprestatie, gewoonlijk de nominale waarde. Voor zover noodzakelijk is een voorziening voor oninbaarheid in mindering gebracht.

Stichtingskapitaal en reserves

Algemeen

Stichtingskapitaal en reserves worden bepaald door het bedrag dat resteert nadat alle actiefposten en posten van het vreemd vermogen, inclusief de voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het fonds en risico deelnemers en overige technische voorzieningen, volgens de van toepassing zijnde waarderingsgrondslagen in de balans zijn opgenomen. In de toelichting wordt opgenomen het krachtens de Pensioenwet minimaal vereiste eigen vermogen volgens de in het Besluit financieel toetsingskader (FTK) voorgeschreven berekeningsmethodiek als het surplusvermogen.

Risicoreserve

De risicoreserve wordt aangehouden als buffer voor neerwaartse koersfluctuaties van beleggingen. De omvang van deze reserve is gelijk aan het Vereist Eigen Vermogen aan de hand van de standaardtoets van DNB.

Technische voorzieningen

Voorziening pensioenverplichtingen

De voorziening voor pensioenverplichtingen wordt conform de fondsgrondslagen gewaardeerd op actuele waarde (marktwaaarde). De actuele waarde wordt bepaald op basis van de contante waarde van de beste inschatting van toekomstige kasstromen die samenhangen met de op balansdatum onvoorwaardelijke pensioenverplichtingen. Onvoorwaardelijke pensioenverplichtingen zijn de opgebouwde nominale aanspraken en de onvoorwaardelijke (indexatie)toezeggingen.

Bij de berekening van de voorziening wordt rekening gehouden met premievrije pensioenopbouw in verband met invaliditeit op basis van de contante waarde van premies waarvoor vrijstelling is verleend wegens arbeidsongeschiktheid.

Bij de bepaling van de actuariële uitgangspunten wordt uitgegaan van voor de toezichthouder acceptabele grondslagen, waarbij rekening wordt gehouden met de voorzienbare trend in overlevingskansen.

De actuariële grondslagen 2024 zijn gelijk aan de actuariële grondslagen 2023, behoudens de wijziging van Prognosetafel en partnerfrequenties.

De berekeningen zijn uitgevoerd op basis van onderstaande actuariële grondslagen en veronderstellingen:

- Sterfte:
2023 : Volgens de Prognosetafel AG2022 (zoals gepubliceerd door het Koninklijk Actuarieel Genootschap).
2024 : Volgens de Prognosetafel AG2024 (zoals gepubliceerd door het Koninklijk Actuarieel Genootschap).
- Ervaringssterfte:
2023 : Er wordt rekening gehouden met het verschil in overlevingskansen tussen de werkende en de totale bevolking door toepassing van een fondsspecifieke ervaringssterfte gebaseerd op het Willis Towers Watson 2022 ervaringssterftemode.
2024 : Er wordt rekening gehouden met het verschil in overlevingskansen tussen de werkende en de totale bevolking door toepassing van een fondsspecifieke ervaringssterfte gebaseerd op het Willis Towers Watson 2022 ervaringssterftemode.
- Interest:
Conform de rentetermijnstructuur per 31 december 2024 zoals gepubliceerd door DNB.
- Partnerfrequenties:
2023: Voor de partnerfrequenties wordt uitgegaan van de frequenties op basis van CBS-data uit 2020, waarbij de partnerfrequentie op de pensioenleeftijd op één gesteld wordt. Na de pensioendatum wordt uitgegaan van het bepaalde partnersysteem.
2024: Voor de partnerfrequenties wordt uitgegaan van de frequenties op basis van CBS-data uit 2024, waarbij de partnerfrequentie op de pensioenleeftijd op één gesteld wordt. Na de pensioendatum wordt uitgegaan van het bepaalde partnersysteem.
- Leeftijdsverschil:
Het leeftijdsverschil tussen man en vrouw is op drie jaar gesteld (man ouder dan vrouw).
- Wezenopslag:
Ter dekking van het risico voor wezenpensioen geldt een opslag van 2 % op het latente partnerpensioen van (gewezen) deelnemers jonger dan 67 jaar.
- Kosten:
Voor toekomstige uitvoeringskosten wordt een voorziening gehanteerd ter grootte van 3,4 % van de netto TV (2023: 3,4 %).

Overige schulden en overlopende passiva

Kortlopende schulden worden bij de eerste verwerking gewaardeerd tegen reële waarde. Kortlopende schulden worden na eerste verwerking gewaardeerd tegen geamortiseerde kostprijs, zijnde het ontvangen bedrag rekening houdend met agio of disagio en onder aftrek van transactiekosten. Dit is meestal de nominale waarde.

4.5.3 Grondslagen voor de resultaatbepaling

Algemeen

Baten en lasten worden toegerekend aan het boekjaar waarop deze betrekking hebben. De in de staat van baten en lasten opgenomen posten zijn in belangrijke mate gerelateerd aan de in de balans gehanteerde waarderingsgrondslagen voor beleggingen en de voorzieningen pensioenverplichtingen. Zowel gerealiseerde als ongerealiseerde resultaten worden rechtsreeks verantwoord in het resultaat.

Premiebijdragen van werkgever en werknemers

Onder premiebijdragen van werkgevers en werknemers wordt verstaan de aan derden in rekening gebrachte c.q. te brengen bedragen voor de in het verslagjaar verzekerde pensioenen onder aftrek van kortingen. Premies zijn toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben. Extra stortingen en opslagen op de premie zijn eveneens als premiebijdragen verantwoord.

De premiebaten in het boekjaar zijn gebaseerd op de definitieve loonsomopgaven van de werkgever.

Beleggingsresultaten

(In)directe beleggingsresultaten zijn toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben.

Indirecte beleggingsopbrengsten

Onder de indirecte beleggingsopbrengsten worden verstaan de gerealiseerde en ongerealiseerde waardeveranderingen en valutaresultaten. In de jaarrekening wordt geen onderscheid gemaakt tussen gerealiseerde en ongerealiseerde waardeveranderingen van beleggingen. Alle waardeveranderingen van beleggingen, inclusief valutakoersverschillen, worden als indirecte beleggingsopbrengsten in de staat van baten en lasten opgenomen. Aankoopkosten zijn verwerkt in de reële waarde van de beleggingen. Verkoopkosten worden verantwoord als onderdeel van de herwaarderingen.

Directe beleggingsopbrengsten

Onder de directe beleggingsopbrengsten wordt in dit verband verstaan rentebaten en –lasten, dividenden, huuropbrengsten en soortgelijke opbrengsten.

Dividend wordt verantwoord op het moment van betaalbaarstelling.

Kosten van vermogensbeheer

Onder kosten van vermogensbeheer worden de externe en de daaraan toegerekende interne kosten verstaan.

Verrekening van kosten

Met de directe en indirecte beleggingsopbrengsten zijn verrekend de aan de opbrengsten gerelateerde transactiekosten, provisies, valutaverschillen e.d.

Pensioenuitkeringen

De pensioenuitkeringen betreffen de aan deelnemers uitgekeerde bedragen inclusief afkopen. De pensioenuitkeringen zijn berekend op actuariële grondslagen en toegerekend aan het verslagjaar waarop zij betrekking hebben.

Pensioenuitvoeringskosten

De pensioenuitvoeringskosten zijn toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben.

Mutatie technische voorzieningen voor risico pensioenfonds

Pensioenopbouw

De pensioenopbouw is de contante waarde van de pensioenaanspraken die toegekend zijn in het boekjaar.

Rentetoevoeging

De pensioenverplichtingen worden contant gemaakt tegen de nominale marktrente op basis van de door DNB gepubliceerde rentetermijnstructuur. De interesttoevoeging wordt tegen de rekenrente primo boekjaar berekend over de beginstand en de mutaties gedurende het jaar.

Onttrekking voor de pensioenuitkeringen

Verwachte toekomstige pensioenuitkeringen worden vooraf actuariëel berekend en opgenomen in de technische voorziening. De onder dit hoofd opgenomen afname van de voorziening betreft het bedrag dat vrijkomt ten behoeve van de financiering van de pensioenen in de verslagperiode.

Onttrekking voor pensioenuitvoeringskosten

Jaarlijks wordt 3,4 % (2023: 3,4 %) van de pensioenopbouw en de inkomende waardeoverdrachten toegevoegd aan de technische voorziening ten behoeve van de pensioenuitvoeringskosten. Daarnaast valt 3,4 % (2023: 3,4 %) van de uitkeringen, afkopen en uitgaande waardeoverdrachten vrij uit de technische voorziening ten behoeve van pensioenuitvoeringskosten (excassokosten).

Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten

Hieronder zijn opgenomen de aan het verslagjaar toe te rekenen overdrachtswaarde van de overgenomen respectievelijk overgedragen pensioenaanspraken met betrekking tot de actuariële waarde.

Wijziging marktrente

Jaarlijks wordt per 31 december de actuele waarde van de technische voorzieningen herrekend door toepassing van de actuele rentetermijnstructuur. Het effect van de verandering van de rentetermijnstructuur wordt hieronder verantwoord.

Wijziging actuariële uitgangspunten

Mutatie technische voorzieningen uit hoofde van wijziging actuariële uitgangspunten heeft betrekking op de aanpassing van de sterftetafels. Voor verdere toelichting wordt verwezen naar de toelichting in de grondslagen inzake schattingswijzigingen.

Overige wijzigingen

De onder deze post opgenomen mutaties van de voorziening hebben betrekking op de kanssystemen.

Saldo overdrachten van rechten

De post saldo overdrachten van rechten bevat het saldo van bedragen uit hoofde van overgenomen dan wel overgedragen pensioenverplichtingen.

Premies herverzekering

De risico's voortvloeiend uit weduwen- en wezentoezeggingen zijn tot en met 31 december 2022 herverzekerd bij Zwitserleven, te Alkmaar. Vanaf 1 januari 2023 tot en met 31 december 2027 zijn deze risico's herverzekerd bij elipsLife te Hoofddorp.

Overige baten en lasten

Overige baten en lasten zijn toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben.

4.5.4 Grondslagen kasstroomoverzicht

Het kasstroomoverzicht is conform de directe methode opgesteld. Dit houdt in dat alle ontvangsten en uitgaven ook als zodanig worden gepresenteerd. Onderscheid wordt gemaakt tussen kasstromen uit pensioenuitvoeringsactiviteiten en beleggingsactiviteiten.

4.5.5 Toelichting op de balans

Beleggingen voor risico van het pensioenfonds (1)

Aandelen	2024	2023
Stand per 1 januari	59.029	55.066
Aankopen	2.417	7.305
Verkopen	-1.569	-13.702
Herwaardering	11.256	10.360
Stand per 31 december	71.133	59.029

De aandelenbeleggingen kunnen als volgt worden gecategoriseerd:

	2024	2023
Beleggingsinstellingen	71.133	59.029
Stand per 31 december	71.133	59.029

De aandelen zijn voor 89,0 % belegd in mature markets (2023: 89,3 %) en voor 11,0 % in emerging markets (2023: 10,7 %).

Vastrentende waarden	2024	2023
Stand per 1 januari	124.952	104.954
Aankopen	8.759	30.747
Verkopen	-	-15.500
Herwaardering	1.434	4.751
Stand per 31 december	135.145	124.952

De beleggingen in vastrentende waarden kunnen als volgt worden gecategoriseerd:

	2024	2023
Beleggingsinstellingen	135.145	124.952
Stand per 31 december	135.145	124.952

De landenspecificatie van de beleggingen in vastrentende waarden is als volgt:

	2024	2023
Frankrijk	27.747	25.816
Duitsland	24.032	22.652
Nederland	35.181	33.377
België	6.353	5.583
Italië	13.990	12.666
Spanje	9.295	8.838
Oostenrijk	4.171	3.921
Finland	1.889	1.461
Portugal	1.179	1.092
Ierland	1.767	1.669
Verenigde Staten	1.544	1.331
Overig	7.997	6.546
Stand per 31 december	135.145	124.952

Op basis van het zogenaamde doorkijkprincipe kunnen de beleggingen als volgt worden onderverdeeld:

	2024	2023
Hypothecaire leningen	28.974	27.634
Aandelen	71.825	58.452
Vastrentende waarden	105.954	96.685
Kortlopende vorderingen en liquide middelen	-475	1.210
Stand per 31 december	206.278	183.981

Voor de meerderheid van de beleggingen is sprake van objectief vast te stellen frequente marktnoteringen. Voor bepaalde beleggingen zijn deze niet beschikbaar en vindt waardering plaats op basis van waarderingsmodellen en -technieken, inclusief verwijzing naar de huidige reële waarde van vergelijkbare instrumenten en het gebruik van schattingen.

Schattingen van de actuele waarde zijn een momentopname, gebaseerd op de marktomstandigheden en de beschikbare informatie over het financiële instrument. Deze schattingen zijn van nature subjectief en bevatten onzekerheden en een significante oordeelsvorming (bijvoorbeeld rentestand, volatiliteit, schatting van kasstromen, etc.) en kunnen daarom niet met precisie worden vastgesteld.

Op basis van deze verscheidenheid en gradaties in waarderingsmethoden dienen de beleggingen te worden ingedeeld naar drie verschillende waarderingsniveaus:

- Niveau 1: De waarde van de belegging is gebaseerd op direct waarneembare marktnoteringen van identieke beleggingen in een actieve markt.
- Niveau 2: De actuele waarde wordt vastgesteld aan de hand van waarderingsmodellen waarin gebruik is gemaakt van waarneembare marktdata.
- Niveau 3: De waarde wordt vastgesteld met waarderingsmodellen waarin niet gebruik is gemaakt van waarneembare marktdata.

Op basis van deze indeling kan de beleggingsportefeuille per 31 december 2024 als volgt worden samengevat:

	Niveau 1	Niveau 2	Niveau 3	Totaal
Aandelen				
Aandelen	-	-	-	-
Private equity	-	-	-	-
Indirecte beleggingen (via fondsen)	71.825	-	-	71.825
Vastrentende waarden				
Staatsobligaties	90.877	-	-	90.877
Bedrijfsobligaties	15.077	-	-	15.077
Hypothecaire leningen	-	28.974	-	28.974
Overige beleggingen				
Kortlopende vorderingen en liquide middelen	-	-	-	-475
Totaal				206.278

Voor 2024 kan de beleggingsportefeuille als volgt worden samengevat:

	Niveau 1	Niveau 2	Niveau 3	Totaal
Aandelen				
Aandelen	-	-	-	-
Private equity	-	-	-	-
Indirecte beleggingen (via fondsen)	58.452	-	-	58.452
Vastrentende waarden				
Staatsobligaties	84.122	-	-	84.122
Bedrijfsobligaties	12.563	-	-	12.563
Hypothecaire leningen	-	27.634	-	27.634
Overige beleggingen				
Kortlopende vorderingen en liquide middelen	-	-	-	1.210
Totaal				183.981

Het fonds belegt in beleggingsfondsen van Vanguard die op actuele marktwaarde worden gewaardeerd; hiervoor geldt niveau 1. Tevens belegt het fonds in hypothecaire leningen; hiervoor geldt niveau 2.

Vorderingen en overlopende activa (2)

	2024	2023
Premies	3.455	2.894
Verzekeringsmaatschappijen	-	572
Dividend/dividendbelasting	184	172
Stand per 31 december	3.639	3.638

Alle overige vorderingen hebben een resterende looptijd van korter dan één jaar.

Overige activa (3)

	2024	2023
Liquide middelen	752	572

Onder de liquide middelen worden opgenomen die kasmiddelen en tegoeden op bankrekeningen, die onmiddellijk dan wel op korte termijn opeisbaar zijn.

Stichtingskapitaal en reserves (4)

	2024	2023
Risicoreserve		
Stand per 1 januari	32.325	29.458
Resultaat boekjaar	2.783	2.867
Stand per 31 december	35.108	32.325

Het bestuur heeft besloten een risicoreserve te vormen ter grootte van het vereist eigen vermogen.

	2024	2023
Algemene reserve		
Stand per 1 januari	-7.953	-7.817
Resultaat boekjaar	-668	-136
Stand per 31 december	-8.621	-7.953

Dekkingsgraad, vermogenspositie en herstelplan

De dekkingsgraad is ultimo jaar als volgt:

	2024	2023
Nominale dekkingsgraad	114,4%	114,9%
Reële dekkingsgraad	86,6%	89,3%
Beleidsdekkingsgraad	118,1%	123,3%

De beleidsdekkingsgraad is het gemiddelde van de dekkingsgraden van de afgelopen 12 maanden.

Als de beleidsdekkingsgraad lager is dan de minimaal vereiste dekkingsgraad, bevindt het fonds zich in een situatie van dekkingstekort. Indien de beleidsdekkingsgraad lager is dan de vereiste dekkingsgraad, maar wel tenminste gelijk is aan de minimaal vereiste dekkingsgraad, bevindt het fonds zich in een situatie van reservetekort.

De solvabiliteit van het fonds is ontoereikend, er is sprake van een reservetekort.

De dekkingsgraad heeft zich als volgt ontwikkeld:

	Vermogen	Technische Voorzieningen	Dekkingsgraad
Stand per 1 januari	187.998	163.626	114,9%
Toename of afname	22.339	20.224	-0,5%
Stand per 31 december	210.337	183.850	114,4%

Voor het bepalen van het vereist eigen vermogen (de solvabiliteitstoets) maakt het fonds gebruik van het standaardmodel. Het bestuur acht het gebruik van het standaardmodel passend voor de risico's van het fonds. De uitkomsten van de solvabiliteitstoets zijn opgenomen onder 4.5.8 'Risicobeheer en derivaten'.

Bij de berekening van het (minimaal) vereist vermogen wordt voor de samenstelling van de beleggingen uitgegaan van de feitelijke assetmix in de evenwichtssituatie.

De toezichthouder, DNB, heeft een gestandaardiseerde methode vastgesteld om te toetsen of er voldoende eigen vermogen aanwezig is: de standaardtoets. De standaardtoets meet voor een aantal risicofactoren het mogelijke (negatieve) effect (in euro's) op het eigen vermogen. Omdat de resultaten van de standaardtoets afhankelijk zijn van marktomstandigheden en het risicoprofiel van de aanwezige beleggingen, fluctueren ze in de loop van de tijd.

Bij de berekening van het (minimaal) vereist eigen vermogen wordt voor de samenstelling van de beleggingen uitgegaan van de feitelijke assetmix in de evenwichtssituatie.

Voor de berekening van het vereist vermogen wordt de toetswaarde solvabiliteit toegerekend aan de totale technische voorzieningen, inclusief de voorziening WAO-hiaat.

Op basis hiervan bedraagt het (minimaal) vereist eigen vermogen op 31 december:

	2024	2023
Aanwezig eigen vermogen	26.487	24.372
Minimaal vereist eigen vermogen	8.158	7.274
Vereist eigen vermogen	35.108	32.325

Technische voorzieningen (5)

	2024	2023
Eigen beheer	183.850	163.626
Stand per 31 december	183.850	163.626

Het mutatieoverzicht voor de voorziening voor pensioenverplichtingen is als volgt:

	2024	2023
Stand per 1 januari	163.626	142.007
Toename		
Pensioenopbouw	10.645	7.556
Rentetoevoeging	5.900	4.814
Inkomende waardeoverdrachten	228	284
Risicopremie langlevens	936	806
Door overlijden ingegaan partnerpensioen	582	1.468
Invalidering	274	33
Afname		
Uitgaande waardeoverdrachten	-1.093	-1.288
Onttrekking voor pensioenuitkeringen	-3.007	-2.621
Onttrekking voor pensioenuitvoeringskosten	-102	-87
Door overlijden vrijgevallen	-1.187	-1.088
Risicopremie kortlevens	-348	-298
Wijzigingen		
Wijziging markttrente	5.339	3.747
Correcties en mutaties	20	-57
Mutatie IBNR-voorziening	-29	-31
Wijziging grondslagen	-280	150
Mutatie TV WAO-hiaat	-	30
Toeslagverlening	2.346	8.201
Stand per 31 december	183.850	163.626

Voor een toelichting op de verschillende posten wordt verwezen naar de toelichting op de verschillende posten uit de staat van baten en lasten.

De voorziening voor pensioenverplichtingen is naar categorieën van deelnemers als volgt samengesteld:

	2024	2023
Actieve en arbeidsongeschikte deelnemers	95.393	80.913
Gewezen deelnemers	42.793	37.028
Pensioengerechtigden	42.907	37.014
IBNR-voorziening	411	440
WAO-hiaat	-	30
Toeslagverlening	2.346	8.201
Stand per 31 december	183.850	163.626

De methode voor de berekening van de pensioenverplichtingen is zodanig toegepast dat er geen sprake is van een financieringsachterstand. Naar hun aard hebben de technische voorzieningen in het algemeen een langlopend karakter.

Korte beschrijving van de pensioenregeling

De pensioenregeling kan worden gekenmerkt als een voorwaardelijk geïndexeerde middelloonregeling met een pensioenleeftijd van 67 jaar. In 2024 is een aanspraak op ouderdomspensioen opgebouwd van 1,738 %

(2023: 1,39 %) van de in dat jaar geldende pensioengrondslag. De pensioengrondslag is gelijk aan het pensioensalaris verminderd met de franchise. Tevens bestaat er recht op nabestaanden- en wezenpensioen. Deelname aan de regeling is mogelijk vanaf de leeftijd van 21 jaar. Overeenkomstig artikel 10 van de Pensioenwet kwalificeert de pensioenregeling als een uitkeringsovereenkomst.

Toeslagverlening

Indien en voor zover, naar het oordeel van het bestuur, de middelen van het fonds dit toelaten, kan het bestuur besluiten om jaarlijks per 1 januari een toeslag te verlenen. Het besluit om in enig jaar een toeslag te verlenen hangt af van de beleidsdekkingsgraad en de eisen ten aanzien hiervan door de toezichthouder. De toeslagverlening is voorwaardelijk. Er is geen recht op toekomstige toeslagen. Het is niet zeker of en in hoeverre in de toekomst toeslag wordt verleend. Het fonds heeft geen geld gereserveerd voor toekomstige toeslagverlening.

Op 1 januari 2024 zijn de pensioenen verhoogd met 5,3 %. Op 1 januari 2025 zijn de pensioenen verhoogd met 1,3 %.

Overige schulden en overlopende passiva (6)

	2024	2023
Adviseurs en controlekosten	56	65
Loonheffing	49	43
Nog te betalen waardeoverdrachten	-	-
Overige schulden	227	85
Stand per 31 december	332	193

Alle schulden hebben een resterende looptijd van korter dan één jaar.

4.5.6 Risicobeheer en derivaten

Het fonds wordt bij het beheer van de pensioenverplichtingen en de financiering daarvan geconfronteerd met risico's. De belangrijkste doelstelling van het fonds is het nakomen van de pensioentoezeggingen. Het solvabiliteitsrisico is daarmee het belangrijkste risico voor het fonds. Het bestuur beschikt over een aantal beleidsinstrumenten ten behoeve van het beheersen van deze risico's. Deze beleidsinstrumenten betreffen:

- Beleggingsbeleid;
- Premiebeleid;
- Herverzekeringsbeleid;
- Toeslagbeleid.

De keuze en toepassing van beleidsinstrumenten vinden plaats na analyses ten aanzien van te verwachten ontwikkelingen van de verplichtingen en de financiële markten. Daarbij wordt onder meer gebruikgemaakt van de haalbaarheidstoets. Ook het crisisplan is verwerkt in onderstaande toelichting op de risico's, het risicobeleid en de ingezette beheersmaatregelen en/of afdekkingsinstrumenten.

De uitkomsten van deze analyses vinden hun weerslag in jaarlijks door het bestuur vast te stellen beleggingsrichtlijnen als basis voor het uit te voeren beleggingsbeleid. De beleggingsrichtlijnen geven normen en limieten aan waarbinnen de uitvoering van het beleggingsbeleid door de vermogensbeheerders moet plaatsvinden. Deze uitgangspunten zijn vastgelegd in mandaatovereenkomsten met de vermogensbeheerders. De mandaten zijn gericht op passief vermogensbeheer.

Solvabiliteitsrisico

Het belangrijkste risico voor het fonds betreft het solvabiliteitsrisico, ofwel het risico dat het fonds niet beschikt over voldoende vermogen ter dekking van de pensioenverplichtingen.

De solvabiliteit wordt gemeten zowel op basis van algemeen geldende normen als ook naar de specifieke normen welke door de toezichthouder worden opgelegd.

Indien de solvabiliteit van het fonds zich negatief ontwikkelt, bestaat het risico dat het fonds de premie voor de onderneming en deelnemers moet verhogen en het risico dat er geen ruimte beschikbaar is voor een eventuele toeslagverlening op de opgebouwde pensioenrechten. In het uiterste geval kan het noodzakelijk zijn dat het fonds verworven pensioenaanspraken en pensioenrechten moet verminderen.

Om het solvabiliteitsrisico te beheersen dient het fonds buffers in het vermogen aan te houden. De omvang van deze buffers (buffers plus de pensioenverplichtingen heten samen het vereist eigen vermogen) wordt vastgesteld met de door DNB voorgeschreven solvabiliteitstoets (S-toets). Deze toets bevat een kwantificering van de bestuursvisie op de fondsspecifieke restrisico's (na afdekking).

	2024	2023
Voorziening pensioenverplichtingen (a)	183.850	163.626
Buffers:		
S1 Renterisico	13.024	12.646
S2 Risico zakelijke waarden	20.388	18.207
S3 Valutarisico	2.186	1.890
S4 Grondstoffenrisico	-	-
S5 Kredietrisico	9.516	8.891
S6 Verzekeringstechnisch risico	6.814	5.905
S7 Liquiditeitsrisico	-	-
S8 Concentratierisico	-	-
S9 Operationeel risico	-	-
S10 Actief beheer risico	-	-
Correlatie-effect	-16.820	-15.214
Totaal vereiste buffers (b)	35.108	32.325
Vereist vermogen (a+b)	218.958	195.951
Aanwezig vermogen	210.337	187.998
Tekort	-8.621	-7.953

Bij de berekening van de buffers past het pensioenfonds de standaardmethode toe. Voor de samenstelling van de beleggingen wordt uitgegaan van de strategische asset mix.

Marktrisico

Marktrisico omvat de mogelijkheden voor winst of verlies en omvat het prijs(koers)risico, valutarisico en het renterisico. De strategie van het fonds met betrekking tot het beleggingsrisico wordt bepaald door de beleggingsdoelstellingen. Het marktrisico wordt op regelmatige basis beheerst door het dagelijks bestuur in overeenstemming met de aanwezige beleidskaders en richtlijnen. De overall-marktposities worden periodiek gerapporteerd aan het bestuur.

Prijs(koers)risico

Prijsrisico is het risico van waardewijzigingen door de ontwikkeling van marktprijzen, die wordt veroorzaakt door factoren gerelateerd aan een individuele belegging, de uitgevende instelling of generieke factoren. Omdat alle beleggingen worden gewaardeerd tegen reële waarde waarbij waardewijzigingen onmiddellijk in het saldo van baten en lasten worden verwerkt, zijn alle wijzigingen in marktomstandigheden direct zichtbaar in het beleggingsresultaat. Het prijsrisico kan worden gemitigeerd door diversificatie. In aanvulling hierop kan het prijsrisico worden gehedged door het gebruik van afgeleide financiële instrumenten (derivaten), zoals opties en futures. Het Bestuur maakte in 2024 geen gebruik van dergelijke afgeleide instrumenten.

De segmentatie van de aandelen naar sectoren en regio's is als volgt:

Aandelen (sectoren)	2024	2023
Consumentenproducten	13.599	11.634
Communicatie	2.064	1.926
Financiële instellingen	11.279	8.868
Gezondheidszorg	6.711	6.475
Industrie	8.932	7.640
Informatietechnologie	20.642	14.760
Grondstoffen, olie en gas	4.332	4.533
Overig	3.574	3.193
Totaal	71.133	59.029

Aandelen (regio)	2024	2023
Europa	9.776	9.492
Verenigde Staten	45.341	35.496
Azië	11.351	9.611
Oceanië	1.568	1.512
Overig	3.097	2.918
Totaal	71.133	59.029

Actief beheer risico

Het actief beheer risico als onderdeel van het vereist eigen vermogen heeft betrekking op de ruimte om bij de uitvoering van het beleggingsbeleid af te wijken van de strategisch nagestreefde portefeuille. De mate van actief beheer wordt doorgaans bepaald aan de hand van de tracking error ten opzichte van de voor de (deel) portefeuille vastgelegde benchmark.

Valutarisico

Het totaalbedrag dat niet in euro's is belegd bedraagt ultimo jaar circa EUR 8.658 (2023: EUR 6.062). De beleggingen in vastrentende waarden luiden alle in euro's. Bij beleggingen in aandelen worden de vreemde valuta strategisch gehedged naar de euro, behalve de aandelen emerging markets. Per saldo loopt het pensioenfonds slechts beperkt valutarisico. De beleggingen in vreemde valuta kunnen per categorie als volgt worden gespecificeerd:

	2024	2023
HKD	1.467	1.110
INR	1.662	1.154
TWD	2.009	1.491
BRL	220	310
CNY	485	361
SAR	316	280
ZAR	290	249
Overig	2.209	1.107
Totaal	8.658	6.062

De beleggingen in vreemde valuta kunnen per valuta als volgt worden onderverdeeld naar beleggingscategorie:

	Aandelen	Vastrentende waarden	Overig	Totaal
HKD	1.466	-	-	1.466
INR	1.613	48	-	1.661
TWD	2.008	1	-	2.009
BRL	219	-	-	219
CNY	484	-	-	484
SAR	314	2	-	316
ZAR	290	-	-	290
Overig	1.169	1.044	-	2.213
Totaal	7.563	1.095	-	8.658

Renterisico

Het renterisico is het risico dat de waarden van de portefeuille vastrentende waarden en de pensioenverplichtingen verandert als gevolg van ongunstige veranderingen in de marktrente. De rentegevoeligheid kan worden gemeten door middel van de duration. De duration is de (met de contante waarde van de kasstromen) gewogen gemiddelde resterende looptijd in jaren.

	2024	2023
Duration vastrentende waarden	9,3	9,0
Duration van de pensioenverplichtingen	23,4	22,7

Op balansdatum is de duration van de beleggingen aanzienlijk korter dan de duration van de verplichtingen. Er is derhalve sprake van een zogenaamde 'duration-mismatch'. Dit betekent dat bij een rentestijging de waarde van beleggingen minder snel daalt dan de waarde van de verplichtingen (bij toepassing van de actuele marktrentestructuur) daalt, de dekkingsgraad zal stijgen. Bij een rentedaling zal de waarde van de beleggingen minder snel stijgen dan de waarde van de verplichtingen, waardoor de dekkingsgraad daalt. Het beleid van het fonds is gericht op het verkleinen van de duration-mismatch, bijvoorbeeld door meer langlopende obligaties in plaats van aandelen te kopen (aandelen hebben per definitie een duration van nul), en kortlopende obligaties te vervangen door langlopende obligaties.

De duration van de vastrentende waarden, derivaten en cash kan als volgt worden weergegeven:

	Totaal
0-1 jaar	354
1-3 jaar	19.262
3-5 jaar	17.416
5-10 jaar	55.853
10-15 jaar	6.806
15-20 jaar	4.712
20-30 jaar	23.722
30-40 jaar	4.333
40-50 jaar	1.654
50-100 jaar	524

Uitgangspunt van het beleggingsbeleid is een renteafdekking van 35 %. De bandbreedte voor de rente afdekking is 30 % - 45 %. Ultimo december 2024 is het renterisico voor 30 % afgedekt op basis van de

zuivere marktrente. Het pensioenfonds heeft expliciet ervoor gekozen om afdekking op deze manier te baseren.

Kredietrisico

Kredietrisico is het risico van financiële verliezen voor het fonds als gevolg van faillissement of betalingsonmacht van tegenpartijen waarop het fonds (potentiële) vorderingen heeft. Hierbij kan onder meer worden gedacht aan partijen die obligatieleningen uitgeven, banken waar deposito's worden geplaatst en aan bijvoorbeeld herverzekeraars. Een voor beleggingsactiviteiten specifiek onderdeel van kredietrisico is het settlementrisico. Dit heeft betrekking op het risico dat partijen waarmee het fonds transacties is aangegaan niet meer in staat zijn hun tegenprestatie te verrichten waardoor het fonds financiële verliezen lijdt.

Beheersing vindt plaats door het stellen van limieten aan tegenpartijen op totaalniveau, dat wil zeggen met inachtneming van alle posities die een tegenpartij heeft jegens het fonds, het vragen van extra zekerheden zoals onderpand en dergelijke bij hypothecaire geldleningen en het uitlenen van effecten en het hanteren van prudente verstrekkingnormen bij hypothecaire geldleningen. Ter afdekking van het settlementrisico wordt door het fonds enkel belegd in markten waar een voldoende betrouwbaar clearing- en settlementstelsel functioneert.

Ten aanzien van de kredietwaardigheid van de debiteuren van de vastrentende portefeuille kan het volgende overzicht worden gegeven:

	2024	2023
AAA	57.993	54.664
AA	40.643	37.875
A	12.663	5.538
BBB	20.488	25.096
Lager dan BBB	719	40
Geen rating en cash	2.330	2.305
Totaal	134.836	125.518

Herverzekeringsovereenkomsten worden alleen aangegaan met onder toezicht staande Nederlandse verzekeraars of internationale herverzekeraars met een rating van tenminste A

Liquiditeitsrisico

Liquiditeitsrisico is het risico dat beleggingen niet tijdig en/of niet tegen een aanvaardbare prijs kunnen worden omgezet in liquide middelen, waardoor het fonds op korte termijn niet aan zijn verplichtingen kan voldoen. Waar de overige risicocomponenten vooral de langere termijn betreffen (solvabiliteit), gaat het hierbij om de kortere termijn. Dit risico kan worden beheerst door in het strategische en tactische beleggingsbeleid voldoende ruimte aan te houden voor de liquiditeitsposities. Er moet eveneens rekening worden gehouden met de directe beleggingsopbrengsten en andere inkomsten zoals premies.

Inzake het liquiditeitsrisico kan het volgende worden gemeld:

- De eerste jaren zullen de inkomende premies het niveau van de uitkeringen overtreffen;
- Ultimo 2024 zijn er voldoende beleggingen, die onmiddellijk zonder waardeverlies te gelde kunnen worden gemaakt om eventuele onvoorziene uitstroom van geldmiddelen te financieren.

Verzekeringstechnische risico's (actuariële risico's)

De belangrijkste actuariële risico's zijn de risico's van langlevens, overlijden en arbeidsongeschiktheid.

Het langlevensrisico is het belangrijkste verzekeringstechnische risico. Langlevensrisico is het risico dat deelnemers langer blijven leven dan gemiddeld verondersteld wordt bij de bepaling van de voorziening pensioenverplichtingen. Als gevolg hiervan volstaat de opbouw van het pensioenvermogen niet voor de uitkering van de pensioenverplichting. Door toepassing van AG-prognosetafel 2024 (2023: AG-prognosetafel

2022) met adequate correcties voor ervaringssterfte is het langlevensrisico nagenoeg geheel verdisconteerd in de waardering van de pensioenverplichtingen.

Het overlijdensrisico betekent dat het fonds in geval van overlijden mogelijk een nabestaandenpensioen moet toekennen waarvoor door het fonds nog geen voldoende voorzieningen zijn getroffen. Dit risico kan worden uitgedrukt in risicokapitalen.

Het arbeidsongeschiktheidsrisico betreft het risico dat het fonds voorzieningen moet treffen voor premievrijstelling bij invaliditeit. Voor dit risico wordt jaarlijks een risicopremie in rekening gebracht. Het verschil tussen de risicopremie en de werkelijke kosten wordt verwerkt via het resultaat. De actuariële uitgangspunten voor de risicopremie worden periodiek herzien.

Het fonds heeft het tijdelijk nabestaanden- en wezenpensioen op risicobasis herverzekerd bij een externe, onder toezicht van DNB staande verzekeringsmaatschappij. Met de herverzekeraar is een resultatendeling overeengekomen.

Toeslagrisico (actuariële risico's)

Het bestuur van het fonds heeft als ambitie om op de pensioenen jaarlijks een toeslag te verlenen van maximaal de procentuele verhoging van het door het Centraal Bureau voor de Statistiek gepubliceerde consumentenprijsindexcijfer alle huishoudens voor de periode oktober van het voorafgaande jaar - oktober van het lopende jaar. De mate waarin verhoging van de pensioentoezegging middels toeslagverlening kan worden gerealiseerd is afhankelijk van de beleidsdekkingsgraad.

Ultimo 2024 bedraagt de nominale beleidsdekkingsgraad 118,1 % (31 december 2023: 123,3 %).

Concentratierisico

Grote posten zijn aan te duiden als een vorm van concentratierisico. Om te bepalen welke posten hieronder vallen moeten per beleggingscategorie alle instrumenten met dezelfde debiteur worden gesommeerd. Als grote post wordt aangemerkt elke post die meer dan 2 % van het balanstotaal uitmaakt. Dit betreft per 31 december 2024 de volgende posten:

	2024	2023
Emerging Kmts Stk Index INV EURO Shares		-
SRI FTSE Developed World II CCF Hedged EUR	63.313	52.697
ESG Emerging Markets All Cap Equity Index Fund EUR Acc	7.820	6.331
SRI Euro Investment Grade Bond Index Fund EUR Acc	13.485	12.509
20+ yr euro treasury index fund euro shares	22.760	19.805
Euro Investment Government Bond Index Fund Eur Institutional S	69.528	64.691
PVF Particuliere Hypothekenfonds	29.371	27.947

Bovenstaande tabel is op fondsniveau, niet op basis van doorkijkprincipe. Dit maakt dat het feitelijke concentratierisico daarmee lager zal zijn. In het algemeen geldt dat concentratierisico kan optreden als een adequate spreiding van activa en passiva ontbreekt. Concentratierisico's kunnen optreden bij een concentratie van de portefeuille in regio's, economische sectoren of tegenpartijen. Een portefeuille van leningen die sterk sectorgebonden is, kan door deze sectorconcentratie een verhoogd risico lopen. Indien aandelen in dezelfde sector worden aangehouden is sprake van een cumulatief concentratierisico. Overigens beperken concentratierisico's zich niet uitsluitend tot de beleggingen.

Het bestuur prefereert een defensief beleggingsbeleid. Dit kenmerkt zich onder meer door een uiteindelijk na te streven strategische asset-mix die in een evenwichtssituatie (dekkingsgraad minimaal conform het zogenaamd Vereist Eigen Vermogen) voorziet in een dekking van 90 % van de Voorziening Pensioen Verplichtingen via vastrentende waarden waarbij de overige middelen belegd zijn in zakelijke waarden.

Indien als gevolg van marktontwikkelingen op enig moment de streefwaarden over of onderschreden (dreigen te) worden, zal het bestuur zich onmiddellijk beraden op de ontstane situatie. Het bestuur wordt hiertoe maandelijks over de beleggingsposities geïnformeerd.

Operationeel risico

Operationeel risico is het risico van een onjuiste afwikkeling van transacties, fouten in de verwerking van gegevens, het verloren gaan van informatie, fraude en dergelijke. Dergelijke risico's worden door het fonds beheerst door het stellen van hoge kwaliteitseisen aan de organisaties die bij de uitvoering betrokken zijn op gebieden zoals interne organisatie, procedures, processen en controles, kwaliteit geautomatiseerde systemen, enzovoorts. Deze kwaliteitseisen worden periodiek getoetst door het bestuur.

Systeemrisico

Systeemrisico betreft het risico dat het mondiale financiële systeem (de internationale markten) niet langer naar behoren functioneert, waardoor beleggingen van het fonds niet langer verhandelbaar zijn en zelfs, al dan niet tijdelijk, hun waarde kunnen verliezen. Net als voor andere marktpartijen, is dit risico voor het fonds niet beheersbaar.

4.5.7 Niet in de balans opgenomen activa en verplichtingen

De volledig in herverzekering gegeven risico's zijn de verzekering van het risicokapitaal in verband met uitkering van het (tijdelijk) partnerpensioen na overlijden. Vanaf 1 januari 2023 zijn deze risico's herverzekerd bij elipsLife. Dit contract loopt tot 31 december 2027. De aan de herverzekeraar verschuldigde premie komt ten laste van het fonds en bedraagt € 135.000. Met de herverzekeraar is een jaarlijkse (technische) winstdelingsregeling overeengekomen, het eventuele bedrag over 2024 is nog niet bekend

Het fonds heeft voor de pensioen- en financiële administratie een uitbestedingsovereenkomst met Appel Pensioenuitvoering B.V. afgesloten. De overeenkomst is op 1 januari 2017 ingegaan voor een termijn van drie jaar. Na afloop van deze termijn is de overeenkomst verlengd voor onbepaalde tijd en is in zijn voortgezette vorm opzegbaar tegen de laatste dag van het boekjaar met een opzegtermijn van zes maanden. Het fonds, noch Appel heeft redenen gezien om de dienstverlening te beëindigen, zodat de overeenkomst na 1 januari 2025 is gecontinueerd. De jaarlijkse vergoeding die het fonds hiervoor verschuldigd is, bedraagt € 322.000 in 2025.

4.5.8 Verbonden partijen

Identiteit van verbonden partijen

Er is sprake van een relatie tussen de verbonden partijen tussen het fonds en de sponsor, de aangesloten ondernemingen en hun bestuurders.

Transacties met bestuurders

De bestuurders genieten geen beloning.

Er zijn geen leningen verstrekt aan bestuurders noch is er sprake van vorderingen op (voormalige) bestuurders.

Overige transacties met verbonden partijen

Inzake de uitvoeringsovereenkomst tussen fonds en werkgever met betrekking tot de financiering van de aanspraken en de uitvoering van de regeling is het volgende relevant:

- De Werkgever is verplicht deelnemers bij de Stichting aan te melden en bij uitdiensttreding af te melden en de voor uitvoering benodigde gegevens en mutaties in deze gegevens aan de Stichting te leveren.
- De Werkgever verzoekt aan de aspirant deelnemer de hiervoor genoemde gegevens bij de Stichting in te leveren. Mutaties in het deelnemersbestand worden door de Werkgever periodiek aan de Stichting doorgegeven.
- De Werkgever informeert de Stichting binnen 10 dagen over een wijziging van de pensioenovereenkomst. De informatie dient schriftelijk te worden verstrekt en een volledige opsomming te bevatten van de overeengekomen wijzigingen.

4.5.9 Toelichting op de staat van baten en lasten

Premiebijdragen van werkgever en werknemers (7)

	2024	2023
Werkgever	8.656	7.816
Werknemers	4.765	4.303
Totaal	13.421	12.119

De totale bijdrage van werkgever en werknemers bedraagt 27,6 % (2023: 27,6 %) van de som van de parttime pensioengrondslagen. De premiebijdrage van Witteveen+Bos Raadgevende Ingenieurs b.v. bedraagt 17,8 % van de som van de parttime pensioengrondslagen. De premiebijdrage van werknemers bedraagt 9,8 % van de som van de parttime pensioengrondslagen.

Kostendekkende premie

	2024	2023
Zuiver kostendekkende premie	14.217	10.081
Gedempte kostendekkende premie	12.552	11.948
Ontvangen (feitelijke) pensioenpremie	13.421	12.119

De samenstelling van de (zuiver) kostendekkende en feitelijke premie zijn als volgt bepaald. De zuiver kostendekkende premie is bepaald op basis van de door DNB gepubliceerde rentetermijnstructuur. De zuiver kostendekkende premie bestaat uit de volgende componenten:

- de actuariel benodigde koopsom voor pensioenopbouw en risicodekking tijdens het boekjaar i.v.m. aangroei van pensioenverplichtingen;
- de opslag voor het bij de aangroei van pensioenverplichtingen behorende vereist eigen vermogen;
- een opslag voor de bij de aangroei van de pensioenverplichtingen behorende uitvoeringskosten;
- de actuariel benodigde premie met betrekking tot de voorwaardelijke onderdelen van de pensioenregeling.

De gedempte kostendekkende premie wordt analoog aan de zuiver kostendekkende premie berekend. Hierbij wordt de actuariële benodigde premie voor de inkoop van de onvoorwaardelijke onderdelen uit het pensioenreglement berekend op basis van de verwachte rendementscurve. Bij het vaststellen van de parameters gaat het Pensioenfonds uit van de wettelijk bepaalde minimale prijsinflatie en maximale rendementen. Het verwacht rendement op vastrentende waarden is (gelet op besluit FTK artikel 4 lid 3c) voor een periode van vijf jaar vastgesteld op basis van de rentestand per 30 september 2023. In aansluiting hierop is ook de prijsinflatie (inclusief ingroeipad) voor dezelfde periode vastgesteld.

De feitelijke premie is vastgelegd in de financieringsovereenkomst tussen het fonds en de sponsor.

De feitelijke premie dient minimaal gelijk te zijn aan de gedempte kostendekkende premie.

De aan het boekjaar toe te rekenen feitelijke premie is als bate verantwoord. De kostendekkende premie is als volgt samengesteld:

Samenstelling zuiver kostendeekkende premie en feitelijke premie:

1. Actuarieel benodigde koopsom voor pensioenopbouw en risicodekking tijdens het boekjaar in verband met de aangroei van pensioenverplichtingen	11.138
2. Opslag voor het bij de aangroei van pensioenverplichtingen behorende vereist eigen vermogen	2.205
3. Opslag voor de bij de aangroei van de pensioenverplichtingen behorende uitvoeringskosten	874
4. Actuarieel benodigde premie met betrekking tot de voorwaardelijke onderdelen van de pensioenregeling (met inachtneming van de geformuleerde ambitie en de afgesproken wijze van financieren)	-
5. Zuiver kostendeekkende premie = 1 + 2 + 3 + 4	14.217
6. Bijdragen aan herstel van de dekkingsgraad	-796
7. Feitelijke premie = 5 + 6	13.421

Beleggingsresultaten risico pensioenfonds (8)

	2024	2023
Directe beleggingsopbrengsten:		
Dividenden	688	650
Interest	-	1
Indirecte beleggingsopbrengsten:		
Aandelen	11.256	10.360
Vastrentende waarden	1.434	4.751
Beleggingskosten:		
Kosten toegerekend aan beleggingen	124	116
Totaal	13.502	15.878

De kosten van het vermogensbeheer van Vanguard en Syntrus Achmea Real Estate & Finance ad EUR 471 (2023: EUR 296) zijn verwerkt in de beleggingsopbrengsten.

Pensioenuitkeringen (9)

	2024	2023
Ouderdomspensioen	2.392	2.071
Partnerpensioen	546	510
Anw-hiaat uitkering	7	13
Wezenpensioen	16	17
Arbeidsongeschiktheidspensioen	2	-
Afkopen	41	14
Totaal	3.004	2.625

Pensioenuitvoeringskosten (10)

	2024	2023
Accountantskosten	46	39
Actuaris- en advieskosten	456	184
Administratiekosten	340	256
Bestuurskosten	4	43
Juridische kosten	-	-
Overige kosten	130	41
Totaal	976	563

Honoraria accountant (Forvis Mazars Accountants N.V.)

	2024	2023
Controle van de jaarrekening	46	39
Andere niet controlediensten	-	-
Totaal	46	39

Aantal personeelsleden

Bij het fonds zijn geen werknemers in dienst.

Bezoldiging bestuurders

De bestuurders ontvangen geen bezoldiging.

Mutatie voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het pensioenfonds (11)

	2024	2023
Toename		
Pensioenopbouw	10.645	7.556
Rentetoevoeging	5.900	4.814
Inkomende waardeoverdrachten	228	284
Risicopremie langlevens	936	806
Door overlijden ingegaan partnerpensioen	582	1.468
Invalidering	274	33
Afname		
Uitgaande waardeoverdrachten	-1.093	-1.288
Onttrekking voor pensioenuitkeringen	-3.007	-2.621
Onttrekking voor pensioenuitvoeringskosten	-102	-87
Door overlijden vrijgevallen	-1.187	-1.088
Risicopremie kortlevens	-348	-298
Wijzigingen		
Wijziging marktrente	5.339	3.747
Correcties en mutaties	-29	243
Mutatie IBNR-voorziening	20	-31
Wijziging grondslagen	-280	-150
Mutatie TV WAO-hiaat	-	30
Toeslagverlening	2.346	8.201
Totaal	20.224	21.619

Pensioenopbouw

Onder pensioenopbouw is opgenomen de actuariële berekende waarde van de diensttijdopbouw. Dit is het effect op de voorziening pensioenverplichtingen van de in het verslagjaar opgebouwde nominale rechten ouderdomspensioen en nabestaandenpensioen. Verder is hierin begrepen het effect van de individuele salarisontwikkeling.

Toeslagverlening

Indien en voor zover, naar het oordeel van het bestuur, de middelen van het fonds dit toelaten, kan het bestuur besluiten om jaarlijks per 1 januari een toeslag te verlenen. Het besluit om in enig jaar een toeslag te verlenen hangt af van de beleidsdekkingsgraad en de eisen ten aanzien hiervan door de toezichthouder. De toeslagverlening is voorwaardelijk. Er wordt hiervoor door het fonds geen premie betaald en niet gereserveerd, noch een voorziening aangehouden.

Rentetoevoeging voorziening pensioenverplichtingen

De benodigde rentetoevoeging aan de voorziening over 2024 is gebaseerd op de eerstejaarsrente uit de door DNB gepubliceerde rentetermijnstructuur per 31 december 2023 van 3,439 % (2023: RTS 31 december 2022: 3,264 %).

Onttrekking uit voorziening pensioenverplichtingen voor pensioenuitkeringen

Verwachte toekomstige pensioenuitkeringen worden vooraf actuariële berekend en opgenomen in de voorziening pensioenverplichtingen. De onder dit hoofd opgenomen afname van de voorziening betreft het bedrag dat vrijkomt ten behoeve van de financiering van de pensioenen van de verslagperiode.

Onttrekking uit voorziening pensioenverplichtingen voor pensioenuitvoeringskosten

Toekomstige pensioenuitvoeringskosten (in het bijzonder excassokosten) worden vooraf actuariële berekend en opgenomen in de voorziening pensioenverplichtingen. De onder dit hoofd opgenomen afname van de voorziening betreft het bedrag dat vrijkomt ten behoeve van de financiering van de kosten van de verslagperiode.

Wijziging marktrente

Jaarlijks wordt per 31 december de marktwaarde van de technische voorzieningen herrekend door toepassing van de actuele rentetermijnstructuur. Het effect van de verandering van de rentetermijnstructuur wordt verantwoord onder het hoofd wijziging marktrente.

Wijziging overige actuariële uitgangspunten

Jaarlijks worden de actuariële grondslagen en/of methoden beoordeeld en mogelijk herzien ten behoeve van de berekening van de actuele waarde van de pensioenverplichtingen. Hierbij wordt gebruik gemaakt van interne en externe actuariële geschiktheid. Dit betreft onder meer de vergelijking van veronderstellingen ten aanzien van sterfte, langlevens, arbeidsongeschiktheid met werkelijke waarnemingen voor de gehele bevolking als voor de populatie van het fonds. Voor de gehanteerde actuariële grondslagen wordt verwezen naar de paragraaf Technische voorzieningen (5) in hoofdstuk 4.5.5.

De vaststelling van de toereikend van de voorziening voor pensioenverplichtingen is een inherent onzeker proces, waarbij gebruik wordt gemaakt van schattingen en oordelen door het bestuur van het fonds. Het effect van deze wijzigingen wordt verantwoord in het resultaat op het moment dat de actuariële uitgangspunten worden herzien.

Saldo herverzekering (12)

	2024	2023
Premie herverzekering overlijdensrisico	134	114
Winsttaandeel herverzekeraar	-52	-
Overlijdenskapitaal	-	-572
Totaal	82	-458

De volledig in herverzekering gegeven risico's zijn de verzekering van het risicokapitaal in verband met uitkering van het (tijdelijk) partnerpensioen na overlijden. Deze risico's waren herverzekerd bij Zwitserleven, dit contract loopt tot 31 december 2022. Vanaf 1 januari 2023 zijn deze risico's herverzekerd bij elipsLife. De aan de herverzekeraar verschuldigde premie komt ten laste van het fonds. Met de herverzekeraar is een jaarlijkse (technische) winstdelingsregeling overeengekomen, het eventuele bedrag over 2024 is nog niet bekend.

Saldo overdracht van rechten (13)

	2024	2023
Inkomende waardeoverdrachten	-107	-206
Uitgaande waardeoverdrachten	630	1.123
Totaal	523	917

Overige lasten (14)

	2024	2023
Interest rekening-courant herverzekering	-	-
Totaal	-	-

4.5.10 Belastingen

De activiteiten van het fonds zijn vrijgesteld van belastingheffing in het kader van de vennootschapsbelasting.

4.5.11 Statutaire regeling omtrent de bestemming van het saldo van baten en lasten

Conform de statuten wordt het maken van winst niet beoogd. Dientengevolge zal het saldo van baten en lasten ten gunste dan wel ten laste van de reserves worden gebracht. Het voorstel is opgenomen in hoofdstuk 4.3.

4.5.12 Gebeurtenissen na balansdatum

Herstelplan 2025

Omdat de beleidsdekkingsgraad per 31 december 2024 (118,1 %) onder het vereist eigen vermogen ligt is er weer sprake van een reservetekort.

Deventer, 10 juni 2025

Het Bestuur,

J.N. de Koning, voorzitter
 I.J.M. de Beer, secretaris
 S. Delfgaauw
 N.S. Schoen
 L.F.C. Steens
 P. de Jong
 S. Vulink

5

OVERIGE GEGEVENS

5.1 Actuariële verklaring

Opdracht

Door Stichting Pensioenfonds Witteveen+Bos te Deventer is aan Towers Watson Netherlands B.V. de opdracht verleend tot het afgeven van een actuariële verklaring als bedoeld in de Pensioenwet over het boekjaar 2024.

Onafhankelijkheid

Als waarmede actuaris ben ik onafhankelijk van Stichting Pensioenfonds Witteveen+Bos, zoals vereist conform artikel 148 van de Pensioenwet. Ik verricht geen andere werkzaamheden voor het pensioenfonds, anders dan de werkzaamheden uit hoofde van de actuariële functie. Omdat Towers Watson Netherlands B.V. beschikt over een door de toezichthouder goedgekeurde gedragscode, is het toegestaan dat andere actuarissen en deskundigen aangesloten bij Towers Watson Netherlands B.V. wel andere werkzaamheden verrichten voor het pensioenfonds.

Gegevens

De gegevens waarop mijn onderzoek is gebaseerd, zijn verstrekt door en tot stand gekomen onder de verantwoordelijkheid van het bestuur van het pensioenfonds.

Voor de toetsing van de technische voorzieningen en voor de beoordeling van de vermogenspositie heb ik mij gebaseerd op de financiële gegevens die ten grondslag liggen aan de jaarrekening.

Afstemming accountant

Op basis van de door mij en de accountant gehanteerde Handreiking heeft afstemming plaatsgevonden over de werkzaamheden en de verwachtingen bij de controle van het boekjaar.

Voor de toetsing van de technische voorzieningen en voor de beoordeling van de vermogenspositie als geheel heb ik de materialiteit bepaald op € 1.051.685. Met de accountant ben ik overeengekomen om geconstateerde afwijkingen boven € 31.500 te rapporteren. Deze afspraken zijn vastgelegd en de uitkomsten van mijn bevindingen zijn met de accountant besproken.

Ik heb voorts gebruik gemaakt van de door de accountant in het kader van de jaarrekeningcontrole onderzochte basisgegevens. De accountant van het pensioenfonds heeft mij geïnformeerd over zijn bevindingen ten aanzien van de betrouwbaarheid (materiële juistheid en volledigheid) van de basisgegevens en de overige uitgangspunten die voor mijn beoordeling van belang zijn.

Werkzaamheden

Ter uitvoering van de opdracht heb ik, conform mijn wettelijke verantwoordelijkheid zoals beschreven in artikel 147 van de Pensioenwet, onderzocht of is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet.

Op grond van overgangsrecht gelden genoemde artikelen, zoals deze tot de inwerkingtreding van de Wet toekomst pensioenen luiden.

De door het pensioenfonds verstrekte basisgegevens zijn zodanig dat ik die gegevens als uitgangspunt van de door mij beoordeelde berekeningen heb aanvaard.

Als onderdeel van de werkzaamheden voor de opdracht heb ik onder meer onderzocht of:

- toereikende technische voorzieningen zijn vastgesteld met betrekking tot het geheel van pensioenverplichtingen;
- het minimaal vereist eigen vermogen en het vereist eigen vermogen conform de wettelijke bepalingen zijn vastgesteld;
- de kostendekkende premie voldoet aan de gestelde wettelijke vereisten;
- het beleggingsbeleid in overeenstemming is met de prudent-person regel.

Voorts heb ik mij een oordeel gevormd over de vermogenspositie van het pensioenfonds. Daarbij heb ik mij gebaseerd op de tot en met balansdatum aangegane verplichtingen en de op dat moment aanwezige middelen en is mede het financieel beleid van het pensioenfonds in aanmerking genomen.

Mijn onderzoek heb ik zodanig uitgevoerd, dat een redelijke mate van zekerheid wordt verkregen dat de resultaten geen onjuistheden van materieel belang bevatten.

De beschreven werkzaamheden en de uitvoering daarvan zijn in overeenstemming met de binnen het Koninklijk Actuarieel Genootschap geldende normen en gebruiken en vormen naar mijn mening een deugdelijke grondslag voor mijn oordeel.

Oordeel

Overeenkomstig de beschreven berekeningsregels en uitgangspunten zijn toereikende technische voorzieningen vastgesteld met betrekking tot het geheel van pensioenverplichtingen.

Het eigen vermogen van het pensioenfonds is op de balansdatum lager dan het wettelijk vereist eigen vermogen, maar hoger dan het wettelijk minimaal vereist eigen vermogen.

Met inachtneming van het voorafgaande heb ik mij ervan overtuigd dat is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet, met uitzondering van artikel 132 (vereist eigen vermogen). Hierbij merk ik op dat op grond van overgangsrecht de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet gelden, zoals deze tot de inwerkingtreding van de Wet toekomst pensioenen luiden.

De beleidsdekkingsgraad van het pensioenfonds op balansdatum is lager dan de dekkingsgraad bij het vereist eigen vermogen, doch hoger dan de dekkingsgraad bij het minimaal vereist eigen vermogen.

Mijn oordeel over de vermogenspositie van Stichting Pensioenfonds Witteveen+Bos is gebaseerd op de tot en met balansdatum aangegane verplichtingen en de op dat moment aanwezige middelen.

De vermogenspositie is naar mijn mening niet voldoende, omdat het aanwezig eigen vermogen lager is dan het vereist eigen vermogen.

Rotterdam, 10 juni 2025

drs. H.L.N. Stofbergen AAG

Verbonden aan Towers Watson Netherlands B.V.

5.2 Controleverklaring van de onafhankelijke accountant

Aan het bestuur van
Stichting Pensioenfonds Witteveen+Bos

Verklaring over de jaarrekening 2024

Ons oordeel

Wij hebben de jaarrekening 2024 van Stichting Pensioenfonds Witteveen+Bos (hierna ook: "het pensioenfonds") te Deventer gecontroleerd.

Naar ons oordeel geeft de jaarrekening een getrouw beeld van de grootte en de samenstelling van het vermogen van Stichting Pensioenfonds Witteveen+Bos op 31 december 2024 en het resultaat over 2024 in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW.

De jaarrekening bestaat uit:

1. de balans per 31 december 2024;
2. de staat van baten en lasten over 2024; en
3. de toelichting met een overzicht van de gehanteerde grondslagen voor financiële verslaggeving en andere toelichtingen.

De basis voor ons oordeel

Wij hebben onze controle uitgevoerd volgens het Nederlands recht, waaronder ook de Nederlandse controlestandaarden vallen. Onze verantwoordelijkheden op grond hiervan zijn beschreven in de sectie 'Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening'.

Wij zijn onafhankelijk van Stichting Pensioenfonds Witteveen+Bos zoals vereist in de Wet toezicht accountantsorganisaties (Wta), de Verordening inzake de onafhankelijkheid van accountants bij assurance-opdrachten (ViO) en andere voor de opdracht relevante onafhankelijkheidsregels in Nederland. Verder hebben wij voldaan aan de Verordening gedrags- en beroepsregels accountants (VGBA).

Wij vinden dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel.

Informatie ter ondersteuning van ons oordeel

Wij hebben onze controlewerkzaamheden bepaald in het kader van de controle van de jaarrekening als geheel en bij het vormen van ons oordeel hierover. Onderstaande informatie ter ondersteuning van ons oordeel moet in dat kader worden gezien en niet als afzonderlijke oordelen of conclusies.

Materialiteit

Afwijkingen kunnen ontstaan als gevolg van fraude of fouten en zijn van materiële omvang indien redelijkerwijs kan worden verwacht dat deze, afzonderlijk of gezamenlijk, van invloed kunnen zijn op de economische beslissingen die gebruikers op basis van deze jaarrekening nemen. De materialiteit beïnvloedt de aard, timing en omvang van onze controlewerkzaamheden en de evaluatie van het effect van onderkende afwijkingen op ons oordeel.

Op basis van onze professionele oordeelsvorming hebben wij de materialiteit voor de jaarrekening als geheel bepaald op € 1.051.685. De materialiteit is vastgesteld op basis van een percentage van 0,5% van de som van het stichtingskapitaal, de reserves en technische voorzieningen. Wij hebben voor deze grondslag gekozen gelet op het feit deze bepalend is bij de berekening van de (beleids-)dekkingsgraad. Wij houden ook rekening met afwijkingen en/of mogelijke afwijkingen die naar onze mening voor de gebruikers van de jaarrekening om kwalitatieve redenen materieel zijn. Wij zijn met het bestuur overeengekomen dat wij aan het bestuur tijdens onze controle geconstateerde afwijkingen boven € 31.500 rapporteren, alsmede kleinere afwijkingen die naar onze mening om kwalitatieve redenen relevant zijn.

Controleaanpak frauderisico's en niet naleven van wet- en regelgeving

Frauderisicobeheersing door het pensioenfonds

Wij hebben tijdens onze controle inzicht verkregen in het pensioenfonds en de omgeving waarin zij opereert, de componenten van het interne beheersingssysteem, waaronder het risico-inschattingsproces en de wijze waarop het bestuur inspeelt op frauderisico's en het interne beheersingssysteem monitort en het toezicht uitoefent, alsmede de uitkomsten daarvan. In paragraaf operationeel risico, inclusief fraude risico (onderdeel van het hoofdstuk 3.13. Risicoparagraaf) van het bestuursverslag beschrijft het bestuur de procedures ten aanzien van de risico's op fraude.

Onze frauderisico-analyse

Als onderdeel van ons proces voor het identificeren van risico's op een afwijking van materieel belang in de jaarrekening die het gevolg is van fraude, hebben wij frauderisicofactoren overwogen met betrekking tot frauduleuze financiële verslaggeving, oneigenlijke toe-eigening van activa en corruptie. Wij hebben geëvalueerd of deze factoren een indicatie vormden voor de aanwezigheid van het risico op afwijkingen van materieel belang als gevolg van fraude.

Het veronderstelde frauderisico met betrekking tot de opbrengstverantwoording is weerlegd, gezien de aard van de opbrengsten. De opbrengsten bestaan uit premiebijdragen die per deelnemer over de pensioengrondslag met een vastgesteld tarief worden berekend en daardoor op objectieve wijze zijn vast te stellen. De beleggingsopbrengsten bestaan uit directe en indirecte (gerealiseerde en ongerealiseerde) beleggingsopbrengsten. De directe beleggingsopbrengsten betreffen homogene en niet-complexe opbrengstenstromen, zonder significante schattingselementen. Ten aanzien van de indirecte gerealiseerde beleggingsresultaten hebben wij het veronderstelde frauderisico weerlegd omdat er geen verhoogde druk is op het bestuur van het pensioenfonds om de opbrengstverantwoording te sturen en de gelegenheid om de opbrengstverantwoording materieel te beïnvloeden zeer beperkt is, mede door de aanwezige uitbestedingsrelaties. Ten aanzien van de indirecte ongerealiseerde beleggingsopbrengsten geldt dat deze op eenvoudige wijze af te leiden is van de waardering van de beleggingen.

Bij al onze controles besteden wij aandacht aan de risico's van het doorbreken van interne beheersing door het bestuur.

Onze specifieke controle-aanpak voor het frauderisico

Ten aanzien van het risico op doorbreking van de interne beheersing door het bestuur hebben wij werkzaamheden uitgevoerd zoals het toetsen van de aanvaardbaarheid van journaalposten en andere aanpassingen die tijdens het opstellen van de jaarrekening zijn aangebracht.

Verder hebben wij geëvalueerd of de keuze en toepassing van de grondslagen voor financiële verslaggeving door het pensioenfonds mogelijk wijzen op frauduleuze financiële verslaggeving. Tevens hebben we elementen van onvoorspelbaarheid opgenomen in onze controlewerkzaamheden. Ook hebben wij de uitkomsten van andere controlewerkzaamheden beoordeeld en overwogen of er bevindingen zijn die aanwijzing geven voor fraude of het niet-naleven van wet- en regelgeving. Wij hebben kennis genomen van de beschikbare informatie en om inlichtingen gevraagd bij leden van het bestuur.

Niet voldoen aan wet- en regelgeving

Wij hebben gesprekken gevoerd met het bestuur om inzicht te verkrijgen in welke mate er is voldaan aan wet- en regelgeving. Ook hebben wij communicatie met De Nederlandsche Bank (DNB) en Autoriteit Financiële Markten (AFM) doorgenomen. Wij hebben een schriftelijke bevestiging verkregen van het bestuur dat alle bekende aangelegenheden van vermoede non-compliance aan ons zijn gemeld.

Onze observaties

De hiervoor vermelde werkzaamheden zijn uitgevoerd in het kader van de controle van de jaarrekening. Ze zijn daarom niet gepland en uitgevoerd als een specifiek onderzoek gericht op fraude en het niet voldoen aan wet- en regelgeving. Deze werkzaamheden hebben niet geleid tot bevindingen die van materieel belang zijn voor de jaarrekening.

Controleaanpak continuïteit

Het bestuur heeft de jaarrekening opgemaakt uitgaande van de continuïteit van het geheel van de werkzaamheden voor de periode van minimaal twaalf maanden vanaf de datum van opmaken van de jaarrekening.

Wij hebben de beoordeling van de continuïteitsveronderstelling met het bestuur besproken en geëvalueerd. Bij deze beoordeling hebben wij in ogenschouw genomen dat vermogenspositie van het pensioenfonds toereikend wordt geacht. Hierbij hebben wij kennis genomen van het herstelplan en de instemming van De Nederlandse Bank op dit herstelplan. Deze beoordeling levert geen informatie op die strijdig is met de veronderstellingen en aannames van het bestuur met betrekking tot de gehanteerde continuïteitsveronderstelling.

De kernpunten van onze controle

In de kernpunten van onze controle beschrijven wij zaken die naar ons professionele oordeel het meest belangrijk waren tijdens onze controle van de jaarrekening. De kernpunten van onze controle hebben wij met het bestuur gecommuniceerd, maar vormen geen volledige weergave van alles wat is besproken.

Wij hebben onze controlewerkzaamheden met betrekking tot deze kernpunten bepaald in het kader van de jaarrekeningcontrole als geheel. Onze bevindingen ten aanzien van de individuele kernpunten moeten in dat kader worden gezien en niet als afzonderlijke oordelen over deze kernpunten.

Beschrijving kernpunt	Samenvatting uitgevoerde werkzaamheden
Waardering van beleggingen De beleggingen zijn een significante post op de balans van het pensioenfonds en bestaan naast beursgenoteerde effecten uit beleggingen in beleggingsfondsen. In de toelichting op de balans per 31 december 2024 heeft het pensioenfonds de gehanteerde waarderingmethoden en belangrijke veronderstellingen voor waardering van de beleggingen uiteengezet. De beoordeling van de reële waarde van deze beleggingen is significant voor onze controle.	Onze controlewerkzaamheden omvatten onder andere het: • beoordelen van de monitoring door het bestuur van de uitvoering van het beleggingsbeleid door de vermogensbeheerder; • beoordelen van de waarderingsgrondslagen en de bij de toepassing daarvan gemaakte aannames en schattingen, gegeven de van toepassing zijnde verslaggevingsregels; • beoordelen van de juiste waardering van de beleggingen door deze te valideren met externe prijsinformatie dan wel met gecontroleerde jaarrekeningen van fondsbeleggingen; • voor beleggingen in beleggingsfondsen; vaststellen dat de waarderingsgrondslagen van de beleggingsfondsen vergelijkbaar zijn met die van het pensioenfonds en dat de waarde per participatie volgens deze jaarrekeningen overeenkomt met de door het pensioenfonds gehanteerde waarde; • vaststellen dat de toelichtingen met betrekking tot de beleggingen in overeenstemming met de verslaggevingsregels in de jaarrekening zijn opgenomen.
Waardering van de technische voorzieningen De technische voorzieningen, waaronder de voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds, zijn gevormd ter dekking van de belangrijkste verplichtingen van het pensioenfonds. In de toelichting op de jaarrekening geeft het pensioenfonds de gehanteerde waarderingsgrondslagen weer.	Bij de controle van de adequate waardering, waaronder de toereikendheid van deze voorziening, hebben wij gebruik gemaakt van de uitkomsten van de werkzaamheden van de certificerend actuaire. Om dit te kunnen doen hebben wij onder andere instructies gegeven aan de certificerend actuaire en zijn de bevindingen en het certificeringsrapport door ons met hem besproken.

Beschrijving kernpunt	Samenvatting uitgevoerde werkzaamheden
	Door ons is tevens nagegaan of: • de administratieve basisgegevens van deelnemers, slapers en pensioengerechtigden, die door de certificerend actuaris worden gehanteerd bij het certificeren van de actuariële berekening van de technische voorziening voor pensioenverplichtingen, daarvoor geschikt zijn; • de toegepaste methodiek ter bepaling van de voorziening aanvaardbaar is, gegeven de karakteristieken van de verzekerde risico's; • de door het bestuur gebruikte aannames en schattingen in overeenstemming zijn met de gekozen actuariële grondslagen, voldoende zijn onderbouwd en juist zijn toegepast; • de interne beheersing met betrekking tot de volledigheid van de aangesloten werkgevers en deelnemers is geborgd; • de interne beheersing met betrekking tot mutatieverwerking in de pensioenadministratie is geborgd.

Verklaring over de in het jaarverslag opgenomen andere informatie

Naast de jaarrekening en onze controleverklaring daarbij, omvat het jaarverslag andere informatie.

Op grond van onderstaande werkzaamheden zijn wij van mening dat de andere informatie:

- met de jaarrekening verenigbaar is en geen materiële afwijkingen bevat;
- alle informatie bevat die op grond van Titel 9 Boek 2 BW is vereist.

Wij hebben de andere informatie gelezen en hebben op basis van onze kennis en ons begrip, verkregen vanuit de jaarrekeningcontrole of anderszins, overwogen of de andere informatie materiële afwijkingen bevat.

Met onze werkzaamheden hebben wij voldaan aan de vereisten in Titel 9 Boek 2 BW en de Nederlandse Standaard 720. Deze werkzaamheden hebben niet dezelfde diepgang als onze controlewerkzaamheden bij de jaarrekening.

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opstellen van de andere informatie, waaronder het bestuursverslag en de overige gegevens in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW.

Beschrijving van verantwoordelijkheden inzake de jaarrekening

Verantwoordelijkheden van het bestuur inzake de jaarrekening

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opmaken en getrouw weergeven van de jaarrekening in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW van het in Nederland geldende Burgerlijk Wetboek (BW). In dit kader is het bestuur verantwoordelijk voor een zodanige interne beheersing die het bestuur noodzakelijk acht om het opmaken van de jaarrekening mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fouten of fraude.

Bij het opmaken van de jaarrekening moet het bestuur afwegen of het pensioenfonds in staat is om haar werkzaamheden in continuïteit voort te zetten. Op grond van genoemde verslaggevingsstelsels moet het bestuur de jaarrekening opmaken op basis van de continuïteitsveronderstelling, tenzij het bestuur het voornemen heeft om het pensioenfonds te liquideren of de bedrijfsactiviteiten te beëindigen of als beëindiging het enige realistische alternatief is.

Het bestuur moet gebeurtenissen en omstandigheden waardoor gerede twijfel zou kunnen bestaan of het pensioenfonds haar bedrijfsactiviteiten in continuïteit kan voortzetten, toelichten in de jaarrekening.

Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening

Onze verantwoordelijkheid is het zodanig plannen en uitvoeren van een controle-opdracht dat wij daarmee voldoende en geschikte controle-informatie verkrijgen voor het door ons af te geven oordeel.

Onze controle is uitgevoerd met een hoge mate maar geen absolute mate van zekerheid waardoor het mogelijk is dat wij tijdens onze controle niet alle materiële fouten en fraude ontdekken.

Afwijkingen kunnen ontstaan als gevolg van fraude of fouten en zijn materieel indien redelijkerwijs kan worden verwacht dat deze, afzonderlijk of gezamenlijk, van invloed kunnen zijn op de economische beslissingen die gebruikers op basis van deze jaarrekening nemen. De materialiteit beïnvloedt de aard, timing en omvang van onze controlewerkzaamheden en de evaluatie van het effect van onderkende afwijkingen op ons oordeel.

Wij hebben deze accountantscontrole professioneel kritisch uitgevoerd en hebben waar relevant professionele oordeelsvorming toegepast in overeenstemming met de Nederlandse controlestandaarden, ethische voorschriften en de onafhankelijkheidseisen.

Onze controle bestond onder andere uit:

- het identificeren en inschatten van de risico's dat de jaarrekening afwijkingen van materieel belang bevat als gevolg van fouten of fraude, het in reactie op deze risico's bepalen en uitvoeren van controlewerkzaamheden en het verkrijgen van controle-informatie die voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel. Bij fraude is het risico dat een afwijking van materieel belang niet ontdekt wordt groter dan bij fouten. Bij fraude kan sprake zijn van samenspanning, valsheid in geschrifte, het opzettelijk nalaten transacties vast te leggen, het opzettelijk verkeerd voorstellen van zaken of het doorbreken van de interne beheersing;
- het verkrijgen van inzicht in de interne beheersing die relevant is voor de controle met als doel controlewerkzaamheden te selecteren die passend zijn in de omstandigheden. Deze werkzaamheden hebben niet als doel om een oordeel uit te spreken over de effectiviteit van de interne beheersing van de stichting;
- het evalueren van de geschiktheid van de gebruikte grondslagen voor financiële verslaggeving en het evalueren van de redelijkheid van schattingen door het bestuur en de toelichtingen die daarover in de jaarrekening staan;
- het vaststellen dat de door het bestuur gehanteerde continuïteitsveronderstelling aanvaardbaar is. Tevens het op basis van de verkregen controle-informatie vaststellen of er gebeurtenissen en omstandigheden zijn waardoor gereede twijfel zou kunnen bestaan of de stichting haar bedrijfsactiviteiten in continuïteit kan voortzetten. Als wij concluderen dat er een onzekerheid van materieel belang bestaat, zijn wij verplicht om aandacht in onze controleverklaring te vestigen op de relevante gerelateerde toelichtingen in de jaarrekening. Als de toelichtingen inadequaat zijn, moeten wij onze verklaring aanpassen. Onze conclusies zijn gebaseerd op de controle-informatie die verkregen is tot de datum van onze controleverklaring. Toekomstige gebeurtenissen of omstandigheden kunnen er echter toe leiden dat de stichting haar continuïteit niet langer kan handhaven;
- het evalueren van de presentatie, structuur en inhoud van de jaarrekening en de daarin opgenomen toelichtingen; en
- het evalueren of de jaarrekening een getrouw beeld geeft van de onderliggende transacties en gebeurtenissen.

Wij communiceren met het bestuur onder andere over de geplande reikwijdte en timing van de controle en over de significante bevindingen die uit onze controle naar voren zijn gekomen, waaronder eventuele significante tekortkomingen in de interne beheersing.

Wij bevestigen aan het bestuur dat wij de relevante ethische voorschriften over onafhankelijkheid hebben nageleefd. Wij communiceren ook met het bestuur over alle relaties en andere zaken die redelijkerwijs onze onafhankelijkheid kunnen beïnvloeden en over de daarmee verband houdende maatregelen om onze onafhankelijkheid te waarborgen.

Wij bepalen de kernpunten van onze controle van de jaarrekening op basis van alle zaken die wij met het bestuur hebben besproken. Wij beschrijven deze kernpunten in onze controleverklaring, tenzij dit is verboden door wet- of regelgeving of in buitengewoon zeldzame omstandigheden wanneer het niet vermelden in het belang van het maatschappelijk verkeer is.

Rotterdam, 10 juni 2025

Forvis Mazars Accountants N.V.

Origineel getekend door: drs J.A. van Muijlwijk-Duijzer RA